

MINISTERE DE L'EDUCATION, DE LA RECHERCHE, DE LA
JEUNESSE ET DU SPORT
UNIVERSITE "1 DECEMBRE 1918" ALBA IULIA
Faculté d'Histoire et de Philologie

THESE DE DOCTORAT

(Résumé)

COORDINATEUR SCIENTIFIQUE
Prof. univ. dr. MIRCEA BRAGA

DOCTORANT
BRANC (ELVIREANU) SOFIA (SONIA)

ALBA IULIA 2012

MINISTERE DE L'EDUCATION, DE LA RECHERCHE,
DE LA JEUNESSE ET DU SPORT
UNIVERSITE "1 DECEMBRE 1918" ALBA IULIA
Faculté d'Histoire et de Philologie

**TOTALITARISME ET EXIL.
L'EXIL APRES L'EXIL
(Résumé)**

COORDINATEUR SCIENTIFIQUE
Prof. univ. dr. MIRCEA BRAGA

DOCTORANT
BRANC (ELVIREANU) SOFIA SONIA

ALBA IULIA 2012

Sommaire

Argument.....	4
----------------------	----------

I. Totalitarisme et exil

1. 1. Le cadre socio-politique d'après la guerre.....	8
1. 2. L'utopie communiste - un régime totalitaire.....	12
1. 3. La littérature roumaine pendant le totalitarisme.....	16
1. 3. 1. L'époque proletcultiste (1948-1953).....	16
1. 3. 2. La période de détente culturelle (1964-1971).....	23
1. 3. 3. La nouvelle révolution culturelle et la dissidence.....	27
1. 4. Le concept de résistance par la littérature	31
1. 5. Une perspective historique sur l'exil roumain.....	34
1. 6. L'exil d'après la guerre.....	37
1. 6. 1. Les concepts d'exil, émigration, diaspora, migration.....	37
1. 6. 2. Typologie et périodisation.....	40
1. 6. 3. Le rôle de l'exil.....	44
1. 7. Après l'exil.....	49
1. 7. 1. Le retour en Ithaque.....	49
1. 7. 2. La réception de la littérature de l'exil.....	53

II. Le mythe homérique au XX-e siècle

2.1. La littérature de l'exil est-européen.....	56
2. 2. Les successeurs d' Ulysse.....	59

III. L'exil, drame et initiation

3. 1. Le voyage-exil	67
3. 2. En exil sous le signe du maléfique (Vintilă Horia, <i>Le chevalier de la résignation</i>)	75
3. 3. Le visage sombre de Ianus (Vintilă Horia, <i>Persecutez Boece</i>).....	85
3. 4. La métamorphose d'Ovide (Vintilă Horia, <i>Dieu est ne en exil</i>).....	94
3. 5. La révélation du Soi chez Ovide	107
3. 6. La réactivation de la fonction religieuse chez les personnages de Vintilă Horia.....	112
3. 7. Drame et initiation dans <i>Le retour du hooligan</i>	116
3. 8. L'évasion du totalitarisme chez Gabriel Pleșea (<i>Le dossier à balivernes</i>).....	124

IV Identité et altérité

4. 1. Prémisses théoriques.....	129
4. 2. Moi /L'autre	133
4. 3. Le moi pluriel.....	139

4. 4. Identités multiples chez Dumitru Țepeneag.....	144
4. 5. Le drame des Juifs, une altérité radicale chez Norman Manea.....	152
4. 6. Les angoisses identitaires et la multiplication du moi chez N. Manea (<i>La tanière</i>)	159
4. 6. 1. Une identité tricéfale.....	159
4. 6. 2. Peter Gașpar en miroirs parallèles.....	162
4. 6. 3. Augustin Gora, l'érudit de la tanière	165
4. 6. 4. Lu, archétype féminin ou l'obsession de l'être unique.....	167
4. 7. Le masque, l'expression de l'altérité chez Norman Manea.....	170

V. La déconstruction du mythe occidental

5. 1. Venise crépusculaire (Vintilă Horia, <i>Le chevalier de la résignation</i>).....	175
5. 2. La déconstruction de l'Europe mythique chez Dumitru Țepeneag.....	178
5. 3. L'exil américain, une errance dans le labyrinthe (Norman Manea).....	183
5. 4. Le mythe Babel, le prélude de la diversité culturelle (Norman Manea).....	196
5. 5. New York et l'obsession du ghetto chez Norman Manea (<i>Le retour du hooligan</i>	201
5. 6. Dans les pièges du Nouveau Monde (Gabriel Pleșea, <i>Jette ton pain sur les eaux</i>).....	204
5. 7. Destins roumains errants en exil (G. Pleșea, <i>Destins compliqués</i>).....	211

VI. Le paradoxe du retour en Ithaque. L'exil après l'exil

6. 1. Le paradoxe du natif étranger dans son propre pays.....	217
6. 2. Ithaque dans la vision de Gabriel Pleșea.....	225
6. 3. Le retour, une tentative de thérapie échouée chez Norman Manea	231
6. 4. La démythification du topo roumain chez Dumitru Țepeneag.....	240

VII. Rhétorique et narrativité dans les romans de l'exil

7. 1. Autofiction dans la littérature de l'exil.....	250
7. 2. Des topos naturels à valeur symbolique chez Vintilă Horia.....	258
7. 3. Entre réalisme et onirisme (Dumitru Țepeneag).....	263
7. 4. Le monde révélé en métaphores (Norman Manea).....	265
7. 5. L'intertexte comme labyrinthe (Norman Manea).....	275
7. 5. 1. Le moi comme Bibliothèque	275
7. 5. 2. Le dialogue littérature-peinture	278
7. 6. Le ludique, forme d'initiation chez Gabriel Pleșea.....	281

VIII. Conclusions

8. 1. De l'homme déraciné à l'homme reconstruit en exil	286
---	-----

8. 2. La littérature de l'exil entre le modernisme et le postmodernisme	292
Bibliographie.....	300

Totalitarisme et exil. L'exil après l'exil

Résumé

Mots-cle : totalitarisme, posttotalitarisme, exil, dislocation identitaire, altérité, drame, initiation, reconstruction du moi, déconstruction du mythe occidental, thérapie par l'acte créateur, retour en Ithaque, désillusion, autofiction, postmodernisme, Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea, Gabriel Pleșea.

Notre **thème de recherche** *Totalitarisme et exil. L'exil après l'exil*, précise par son titre les deux axes de l'étude, l'exil politique et culturel à l'époque totalitaire et posttotalitaire. Ce n'est pas un ouvrage d'histoire littéraire, même si, inévitablement, il comprend de tels éléments nécessaires pour esquisser le contexte historique dans lequel s'inscrit l'exil. C'est pourquoi il est conçu sur deux axes, le contexte socio-politique d'après la guerre qui a engendré l'exil réel vécu par les auteurs analysés et l'exil comme motif littéraire, la transposition en fiction de l'expérience historique à travers la perspective du témoin ou de l'acteur sur la scène historique du XX-e siècle. Notre thèse se propose un rapprochement analytique des romans de l'exil, sans se limiter à une seule méthode d'investigation, qui est toujours restrictive.

Le choix du thème est motivé par l'intérêt personnel pour la problématique de l'exil, un domaine investigué après 1989, dès la publication de leurs œuvres par les écrivains exilés à des raisons politiques et culturelles pendant le totalitarisme. La littérature de l'exil est un domaine en cours de recherche. On a écrit sur l'exil, surtout pas d'études amples, mais de brèves présentations, des chroniques de roman, des essais et quelques tentatives d'histoires littéraires. Il y a, certainement, d'importantes études sur l'exil roumain parmi lesquelles on peut préciser celles de: Eva Behring, Cornel Ungureanu, Gheorghe Glodeanu, Aurel Sergiu Marinescu, Florea Firan et Constantin Popa, Mircea Popa et d'autres. Mais la perspective sur la problématique de l'exil est différente dans ces ouvrages, soit historique, soit littéraire, ou historique et littéraire. Critiques, historiens, écrivains, essayistes, ont défini les concepts d'exil, émigration, diaspora, migration (Eva Behring, Ion Simuț, Laurențiu Ulici, Sorin Alexandrescu, Sanda Galopenția, Monica Lovinescu, Mihaela Albu) et ont démarré la récupération des écrivains roumains en exil et leur intégration dans la littérature roumaine. Les écrivains en exil politique ou culturel pendant le totalitarisme, certains consacrés par la critique littéraire occidentale, moins par la critique roumaine, parfois défavorable, ressentent une

sorte de frustration face à leur place dans la littérature roumaine contemporaine. Etant donné que les espaces de l'exil sont très éloignés géographiquement et culturellement aussi, l'effort de recherche de l'exil roumain continue. La littérature de l'exil, redécouverte et publiée après 1990 en roumain devient un nouveau domaine d'études dans les universités, ce qui explique l'actualité du thème de recherche. Nous considérons que toute lecture de la littérature de l'exil pourrait offrir une perception différente, plus nuancée, au-delà de la convergence des aspects fondamentaux du thème. A ce sens-là, toute analyse de l'exil apporte de nouveaux éléments soit au niveau de l'interprétation, soit par la possibilité de faire connaître au public des écrivains moins connus ou même inconnus.

Notre **intention** est de réaliser un apeçu sur le contexte historique d'après la guerre qui a engendré l'exil et d'analyser la problématique de l'exil dans quelques romans: le déracinement, la fragmentation de l'identité, l'altérité, le retour et l'impossibilité de réintégration dans l'espace d'origine, la disparition de la nostalgie et l'option pour l'exil définitif dans le pays adoptif. L'exil comme expérience ontologique individuelle de l'écrivain ne s'identifie pas à l'exil du personnage, même si les personnages sont les alter égo de l'auteur. Mais des éléments biographiques se retrouvent dans tous les romans de l'exil, qui deviennent ainsi des autofictions.

Nous limitons l'étude à quelques écrivains appartenant à des espaces différents de l'exil, aux romans de l'exil. Nous préférons les écrivains contemporains dont l'oeuvre nous permet d'illustrer non seulement le drame de l'exil, mais aussi son dépassement par la création littéraire, l'exil créateur, l'un des visages de l'exil remarqué par la critique littéraire roumaine et occidentale. Selon la remarque d'Augustin Giovannoni „*l'exil ne se constitue que par l'acte même de se raconter, que par son écriture.*”¹ C'est pourquoi nous nous sommes arrêtés à des écrivains qui ont vécu la dislocation de l'espace roumain identitaire à cause des événements historiques qui les ont contraints à la séparation et à l'absence, mais qui ont survécu par la création, un acte de renaissance et de libération dans un espace culturel étranger: Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea, Gabriel Pleșea.

La sélection des écrivains se justifie par leurs romans qui nous permet d'illustrer les deux axes de notre étude, l'exil à l'époque totalitaire et posttotalitaire. De ces quatre écrivains, Vintilă Horia a décédé en 1992, sans pouvoir revenir en Ithaque. Les autres sont actuellement en exil définitif en espaces différents, Norman Manea et Gabriel Pleșea en Amérique, à New York, Dumitru Țepeneag (Tsepeneag) à Paris, en France. Leur exil et leur retour temporaire en Roumanie postcommuniste sont fictionnalisés dans leurs romans qui constituent des tétralogies chez Gabriel Pleșea (*Jette ton pain sur les eaux, L'impossible retour, Le Dossier à balivernes, Destins compliqués*) et chez Dumitru Tsepeneag (*Hotel Europa, Pont des Arts, Au pays de Maramures, La belle roumaine*), et des trilogies chez Norman Manea (*L'enveloppe noire, Le retour du hooligan, La tanière*) et chez Vintilă Horia (*Dieu est né en exil, Le chevalier de la résignation, Persécutez Boèce*). Leurs romans de l'exil ont en commun la thématique et l'approchement de la réalité roumaine par le biais de la mémoire, en deux étapes distinctes de son évolution, le totalitarisme communiste et le postcommunisme. Les quatre romanciers analysés ont

¹ Augustin Giovannoni, *Écritures de l'exil*, Paris, L'Harmattan, 2006, p. 10: „L'exil ne se constitue qu'à travers l'acte même de se raconter, qu'à travers son écriture.”

dépassé le drame du déracinement engendré par la rupture de leur pays roumain identitaire, l'espace et la langue, ayant la chance de la consécration littéraire dans l'espace d'adoption. Traduits en d'autres langues, ils se réjouissent de reconnaissance internationale. La source de leurs créations est l'exploration de l'espace roumain par la remémoration de leur biographie personnelle transposée en prose, mais aussi l'espace adoptif. Ainsi, à leur consécration personnelle en exil s'ajoute-t-il une intégration de la culture roumaine dans la culture occidentale. Ces écrivains reviennent dans la culture roumaine par la publication de leurs livres et de leurs articles en Roumanie. Ils font partie de la littérature roumaine, leurs créations relèvent l'identité roumaine qu'ils reconstruisent à travers la mémoire affective. Gabriel Pleșea, Norman Manea et Dumitru Țepeneag ne sont plus des nostalgiques de type homérique, ils ont évolué par la transculturation vers une nouvelle culture qui avait assimilé la culture roumaine aussi. Ils n'ont jamais nié leur identité roumaine en exil, au contraire, ils l'ont réactualisée en fictionnalisant leur condition d'exilé, d'une part, comme un acte de thérapie pour se libérer de leur passé, d'autre part, pour retrouver leur identité par leur écriture.

Malgré les différences spirituelles, à leur appartenance à des générations différentes, les écrivains que nous analysons sont liés tout d'abord par l'expérience dramatique de l'exil, un exil politique et culturel, soit imposé chez Dumitru Țepeneag, soit volontaire chez les autres. D'autre part, le désir de s'évader d'un régime politique totalitaire dans un régime démocratique prouve leur attitude commune anticommuniste, mais aussi le désir de retrouver la liberté de pensée et de création. En plus, la littérature qu'ils créent révèle la même expérience, leur condition d'exilé, en formules narratives différentes. La focalisation sur soi-même spécifique à leurs romans, qui indique la présence de l'auteur en fiction par des éléments biographiques transférés à un personnage-narrateur, dépasse la sphère de la biographie pour transformer la substance romanesque en méditation sur la condition humaine dont le symbole est l'exil même. Les romans de Vintilă Horia, Norman Manea, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea sont des interrogations sur les événements historiques qui ont modifié le destin de certains peuples de l'Europe d'après la seconde guerre, des méditations profondes sur le danger et les conséquences de l'exacerbation de certaines idéologies et de l'installation des dictatures en périodes de crise historique, sur l'aliénation de l'être humain. La problématique de l'exil de leurs romans apparaît chez tous les écrivains exilés de l'Europe ou d'autres continents. Un fil invisible relie des destins différents, mais pareils en leur essence humaine, tragique: déracinement, solitude, perte d'identité, altérité, souffrance, retour vers soi-même, nécessité de survivre, reconstruction de l'identité fragmentée, libération, mort biologique ou spirituelle. Malgré les similitudes, la nature de leurs romans est différente: historique, politique, philosophique, psychologique. La mémoire a un rôle essentiel dans la récupération de l'espace originaire, du paradis perdu de l'enfance, dans la fictionnalisation du passé comme acte thérapeutique et créateur.

L'étude de ces écrivains si différents, qui ont vécu l'exil, met en lumière certains traits communs. Au niveau thématique, ils transposent en fiction leur propre exil. Au niveau du récit, le procédé est identique, la focalisation interne, un récit homodiégétique, perspective du personnage-narrateur ou du personnage-acteur, récit dans lequel le personnage-narrateur-auteur revit son passé à la manière de Marcel Proust, à un moment temporel différent de celui des événements vécus. La distance temporelle entre le temps de l'événement vécu, en son enfance, en adolescence ou pendant sa jeunesse, et le

moment du récit permet à l'auteur d'y introduire des réflexions sur les événements vécus, qui n'appartiennent pas au personnage-acteur qui a vécu l'événement. D'autre part, les écrivains se servent d'un procédé moderne et postmoderne, l'intertextualité littéraire, historique, mythologique, politique, soit pour parodier, persifler et même s'autopersifler (Tsepeneag, Manea, Pleșea), soit pour inscrire leur récit dans le contexte historique dramatique qui a déterminé l'exil et le retour de l'exil. L'intertextualité leur permet d'insérer en diégèse des fragments de discours politique, littéraire, de journal, des inscriptions à valeur de document historique, chez Tsepeneag le discours de journal étant orienté vers le fait divers, chez Norman Manea et Gabriel Pleșea vers l'idéologie. D'autre part, la métatextualité fait activer en permanence la fonction métalinguistique du langage par des références à l'acte de l'écriture, relevant l'évolution du roman roumain vers la métalittérature. Le lieu de l'exil est différent, l'espace européen chez Vintilă Horia, Dumitru Tsepeneag, ou l'espace américain chez Norman Manea, Gabriel Pleșea, mais ils reviennent tous périodiquement dans l'espace roumain, sauf Vintilă Horia, chez qui l'exil est définitif dans la vie et en fiction aussi. Mais, si Vintilă Horia ne peut plus revenir en Roumanie postcommuniste à cause de sa mort, mentalement et psychiquement il revient avec nostalgie à l'espace mythique roumain à travers la fiction.

Comme **méthode d'analyse** du texte littéraire, nous n'avons pas opté pour une seule méthode d'interprétation, mais nous avons essayé une analyse à partir de plusieurs perspectives critiques, en fonction de l'auteur et de son oeuvre, en alternant l'interprétation partiellement psychocritique, psychanalytique, historique avec l'interprétation comparative, tout en gardant une vision globale sur l'exil et sa problématique. La prémisse de notre étude, que le drame de l'exil réel se retrouve d'une façon ou d'autre en fiction, que l'histoire s'insère imperceptiblement dans le récit, pour en faire parfois un document d'époque, se confirme de même que l'hypothèse que l'oeuvre ne fait pas abstraction du contexte historique, par contre, elle récupère des expériences traumatiques individuelles à valeur universelle, par l'expérience humaine archétypale réactualisée par chaque individu dans le contexte de son époque.

A partir de cette prémisse nous avons étudié l'exil sous son double aspect, d'une part comme l'expression d'un drame à valeur initiatique, d'autre part, comme libération et affirmation créatrice du moi. Notre intention est de présenter l'exil comme motif littéraire, mais d'une perspective différente de celle d'Homère sur le retour de l'exil, en concordance avec la perspective retrouvée dans la littérature européenne contemporaine sur l'exil, pour intégrer ainsi la littérature roumaine en contexte européen. Le point de départ est de réécrire le mythe homérique au XXe siècle par le mythe moderne de l'émigré européen du siècle, présenté par le romancier Milan Kundera dans le roman *l'Ignorance*, un roman sur l'exil et le retour.

La structure et l'organisation de l'étude

Notre étude comprend sept chapitres, un argument et les conclusions. Le **premier chapitre**, *Totalitarisme et exil*, c'est un bref aperçu sur le contexte historique et l'évolutin de la littérature roumaine sous la pression du facteur idéologique et sur l'exil à l'époque du totalitarisme communiste d'après la guerre. L'introduction du communisme de type soviétique dans la réalité roumaine d'après la guerre est perçue différemment dans les histoires littéraires ou les études d'Alex Ștefănescu, Eugen Negrici, Mircea Anghelescu,

Ion Simuț, Gheorghe Glodeanu, Ana Selejan, ou dans les ouvrages des écrivains, certains appartenant à la première vague de l'exil roumain, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Vasile C. Dumitrescu, d'autres ayant vécu dans le système politique totalitaire, comme dissidents, Dumitru Țepeneag, Paul Goma, après en exil en France.

La littérature roumaine passe par la censure sévère du régime communiste, car toute sorte de pensée subversive devait être supprimée. L'appareil politique répressif agit de manières différentes pour défendre le pouvoir politique, ce qui détermine la période noire de persécution des intellectuels, d'épuration, de falsification et de destruction de la littérature roumaine, de l'histoire, pour imposer la culture du prolétaire. La méthode du *réalisme-socialiste*, imposée en littérature par le Parti Communiste, conduit à la création d'une nouvelle littérature, de propagande, selon Eugen Negrici, un modèle unique de littérature d'après le modèle soviétique. L'application de cette méthode a mené à la politisation obligatoire de la littérature et à son écartement de son but esthétique, à la parution d'une littérature schématique, artificielle.

Un aperçu global sur la littérature roumaine dans le totalitarisme communiste révèle l'existence de quelques périodes littéraires distinctes, déterminées par les étapes du communisme en Roumanie d'après la guerre: la période staliniste, du *réalisme-socialiste* (1948-1953), la période de détente culturelle (1964-1971), la période de la dictature de Ceaușescu, de repolitisation de la littérature (1971-1989). Les événements politiques de ces périodes historiques ont déterminé l'évolution de la littérature roumaine sous une permanente pression politique. Selon l'affirmation d'Eugen Negrici, la littérature créée dans un régime dictatorial n'est pas une littérature naturelle, d'autant plus qu'elle est destinée à devenir l'instrument du pouvoir, c'est une littérature de commande, de survivance.² Mais, à côté de la littérature officielle, de commande, apparaît une littérature alternative, comme une tentative d'évasion du canon officiel.

Le totalitarisme a déterminé l'exil politique et culturel des écrivains roumains. Une image sur l'exil littéraire roumain d'après la guerre et de sa problématique offre *l'Encyclopédie de l'exil littéraire roumain: 1945-1989* de Florin Manolescu, les études d'histoires littéraires de Cornel Ungureanu, Mircea Angheliescu, Gheorghe Glodeanu, Eva Behring, Nicolae Florescu, Vasile C. Dumitrescu, Florea Firan și Constantin M. Popa, Andrei Sergiu Marinescu, Mircea Popa, de même que les études de Silvia Constantinescu, Nicoleta Sălcudeanu, Laurențiu Ulici, Ion Simuț, Monica Lovinescu, Sorin Alexandrescu, Mihaela Albu, Otilia Ignătescu. Ils tentent une classification de l'exil roumain en fonction des périodes littéraires ou des raisons politiques, culturelles, économiques, personnelles. Ion Simuț signale la nécessité d'une synthèse sur l'exil roumain pour mettre en évidence les trois facteurs qui ont déterminé l'exil: politique, économique et culturel. La perception de l'exil est différente, l'exil comme destin (Ștefan Augustin Doinaș), l'exil comme mission (Sanda Galopentzia, Mircea Eliade, Nicoleta Sălcudeanu), l'exil comme renaissance spirituelle (Emil Cioran, George Bejenaru). Certains exilés ont converti leur exil en destin, d'autres l'ont investi d'une mission assumée. L'exil peut devenir une possibilité de renaissance spirituelle, alors „*l'exil est la patrie de l'écrivain*”³, selon l'affirmation d'Elias Canetti.

² Cf. Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*. Proza, București, Editura Fundației PRO, 2003.

³ Apud Alin Genescu, *Interviu: Andrés Sorel*, în „România literară”, Nr. 32. 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/andrs_sorel, accesat în 13.05.2011.

Le II-e chapitre, *Le mythe homérique au XX-e siècle*, c'est un chapitre synthétique sur la problématique de l'exil dans les romans de Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea et Gabriel Pleșea, encadrés par Alain Vuillemin dans la littérature est-européenne de l'exil, elle-même „*exilée*”, censurée et interdite, connue à peine après 1989, une littérature souterraine, comme expression de la volonté des écrivains de résister moralement, esthétiquement ou politiquement à la dictature. Les romans sur l'exil au XX-e siècle reprennent le mythe homérique pour faire réfléchir à l'exil de la perspective de ceux qui ont vécu l'exil pendant le totalitarisme et qui imposent une vision différente de celle d'Homère sur le retour. Malgré le déracinement, l'exil peut être converti en chance de vivre une nouvelle existence. Leurs romans mettent au premier plan la figure de l'émigré européen comme personnage historique projeté en fiction. Leurs personnages sont des alter ego des écrivains qui ont vécu le traumatisme de l'exil et le choc du dépaysement. Au-delà du drame de tout exil, une nouvelle image sur l'exil s'impose: un exil libérateur, la chance d'une nouvelle existence au pays adoptif, qui suppose obligatoirement l'adoption d'une nouvelle langue. La nostalgie du retour est inséparable de la mémoire d'un espace géographique, affectif et culturel obsédant, qui s'efface imperceptiblement dans le temps historique, à mesure qu'il s'opère un rapprochement d'un nouvel espace et d'une nouvelle langue, qui représente la chance de l'intégration dans le pays adoptif. Le déplacement dans un autre espace a pour conséquence une reconfiguration du moi, ce qui signifie le devenir dans l'espace étranger. Ce devenir a lieu involontairement sous l'empire de la „*peur de disparition*”, syntagme utilisé par Simon Harel, la peur de déstabilisation psychique par la dépossession de son espace natal, de sa langue et de sa culture, par la fragmentation de l'identité et sa reconstruction.

Le III-e chapitre, *L'exil, drame et initiation dans les romans de Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Norman Manea, Gabriel Pleșea*, comprend l'analyse de toutes les formes d'exil à valeur initiatique. Dans les romans de Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea, Norman Manea, les exilés sont intellectuels, écrivains, savants, artistes, les alter ego des écrivains réels, exilés à des raisons politiques, auxquels on transfère en fiction des expériences réelles. Les exilés de Vintilă Horia dépassent les limites du temps historique et de l'espace, ils deviennent des archétypes, puisque leur expérience refait une expérience universelle. Vintilă Horia s'identifie à chacun de ses exilés auxquels il prête ses exils successifs vécus en Italie, en Argentine, en Espagne. Il dépasse le cadre de l'expérience personnelle pour faire de l'exil un symbole de la condition humaine à l'esprit d'Albert Camus. Sa prédilection pour des héros emblématiques, les symboles de l'exil intellectuel dans le régime communiste totalitaire, s'explique par l'intention de l'écrivain de témoigner de son propre expérience, qui réitère des expériences similaires en périodes de fin de cycle historique, de crise, ayant pour conséquence l'installation des régimes totalitaires.

Les exilés de Gabriel Pleșea appartiennent à l'époque d'après la guerre, ceux de Dumitru Țepeneag font partie des vagues différentes de l'exil, mais surtout de l'émigration postcommuniste. Si Vintilă Horia choisit des personnages historiques à valeur de symbole, chez Gabriel Pleșea et chez Dumitru Țepeneag, les exilés sont des jeunes rêveurs, obsédés par le mirage de l'Occident, l'incarnation de tout Roumain qui a vécu le même destin dans le communisme totalitaire, même si la biographie des personnages renvoie le lecteur à celle de l'écrivain. Au-delà de la fictionnalisation de leur

biographie, on constate la même intention de démasquer le régime totalitaire dans lequel le jeu pervers du pouvoir anéantit l'individu, en écrasant sa personnalité par la répression, ou de dévoiler le déracinement et le combat pour survivre dans l'espace occidental.

Chez Norman Manea, l'exilé est l'écrivain lui-même, le personnage-narrateur-auteur qui remémore des événements dramatiques dans leur contexte socio-historique, qui affectent la société roumaine entière: la déportation des Juifs roumains pendant la seconde guerre mondiale, l'instauration du communisme en Roumanie après la guerre, la dictature communiste. Le personnage acteur ou témoin, qui s'identifie à l'auteur, connaît trois formes successives d'exil: la déportation en Transnistria en 1941, le communisme perçu comme un exil intérieur, l'exil extérieur en Amérique. Le passage à travers les multiples cercles de l'enfer, qui est l'exil même, engendre le drame obsédant dans lequel s'enferme involontairement le personnage, lui-même un exilé définitif, un drame dont l'exilé ne peut pas se libérer. Peu importe les prémisses de l'exil, l'exilé est un déraciné dans une culture étrangère, condamné à l'aliénation, un prisonnier perpétuel de la mort sous ses multiples masques, biologique, morale, psychologique, idéologique, les visages même de l'exil.

Le V-e chapitre, *Identité et alterité*, définit et répertorie les formes de l'identité et de l'altérité, avant d'analyser sur le texte des romans les deux concepts. La définition du concept d'altérité est différente chez Paul Ricoeur, Denise Jodelet, Emmanuel Lévinas, Maurice Merleau-Ponty, Derek Parfit, Radu Nedelcu, Solomon Marcus, Pierre Vernant, Julia Kristeva, Ștefan Vianu, Călin Dan, Ștefan Augustin Doinaș et d'autres. Si Emmanuel Lévinas insiste sur la relation de l'individu avec l'autre, donc sur l'altérité extérieure, mais en sens religieux, comme rapprochement de l'autre, de notre proche, par amour, Ștefan Vianu remarque les limites de la théorie de Lévinas, en attirant l'attention que l'histoire et la politique installe le moi dans le social en affectant sa liberté et en conduisant à la perception de l'autre comme un étranger. L'exilé de tout pays est perçu dans l'espace adoptif comme un étranger incommode, un étranger par la distance géographique, mais aussi mentale et culturelle.⁴ La rencontre avec l'autre, l'étranger, l'exilé, c'est une rencontre de deux altérités dans l'espace fragile et provisoire de l'hospitalité, selon l'affirmation de Julia Kristeva dans *Toccata et fugue pour l'étranger*. Il existe aussi la chance de découvrir une nouvelle perspective sur le monde, une autre façon d'approche, l'approche de Dieu, qui se révèle à l'homme surtout en exil, pour donner un sens à sa souffrance. Le drame de l'exilé, son parcours existentiel christique mènent à l'élévation spirituelle et au salut dans un autre monde. La finitude de l'homme, sa mort biologique, n'apparaissent plus comme un spectre effrayant, mais comme une étape vers autre chose. A titre d'exemple, c'est la métamorphose d'Ovide, le personnage de Vintilă Horia du roman *Dieu est né en exil*, une altérité radicale, de nature métaphysique. Quant à l'altérité intérieure, chacun devient conscient des visages du moi multiple, s'il se rapporte au temps et à l'espace. La maturation suppose la prise de conscience d'un changement inhérent non seulement de nature physique, mais aussi mentale, psychique, spirituelle. Norman Manea illustre le drame des Juifs comme une altérité radicale. La conscience de l'altérité dans son propre pays se révèle au personnage après le premier exil, la déportation dans le camp, par sa double appartenance qui l'isole des autres. La dislocation de son identité est ressentie comme un dédoublement

⁴ Vezi *Alteritate*, „Secolul 21”, nr. 1-7/2002.

involontaire du moi. Le masque de l'étranger est appliqué sur son visage malgré sa volonté, le stigmate de l'Holocauste, avec lequel il vit dans son exil intérieur et extérieur.

Dans le **V-ième chapitre**, *La déconstruction du mythe occidental*, la projection mythique de l'espace occidental européen ou américain dans l'imaginaire individuel du Roumain est déconstruite par les écrivains roumains en exil. Vintilă Horia refait l'atmosphère crépusculaire de Venise au XVII-e, dans laquelle les valeurs éthiques de l'espace roumain se confrontent à l'immoralité de l'espace occidental. Dumitru Țepeneag promène ses personnages à travers des espaces culturels différents en Europe ou en Amérique, deux continents tout à fait différents comme mentalité. Les deux continents ont créé dans l'imaginaire social des mythes édéniques, mais la différence est donnée par le paradigme. L'Europe est perçue comme l'espace de la spiritualité tandis que l'Amérique celui du pragmatisme économique, un Eldorado voltairien pour les émigrés de partout le monde. Paris, un centre spirituel est en concurrence avec New York, un centre matériel.

L'écrivain retrouve le lien commun entre les deux mondes, l'émigration qui modifie peu à peu l'atmosphère et uniformise, en approchant les deux „terres d'accueil”, assimilatrices de cultures. C'est pourquoi la banlieue new-yorkaise ressemble à celle parisienne non seulement par le pittoresque ethnique et linguistique, mais surtout par l'isolement et les problèmes raciaux, par la promiscuité et la dégradation. L'Europe mythique vers laquelle aspirent les exilés évadés des régimes totalitaires ou du postcommunisme se décompose et se reconstruit dans l'ère de la globalisation sous le signe de la relativisation. Les différences culturelles persistent, se croisent, sont parfois faussement perçues dans la diversité d'identités qui coexistent en assimilant l'altérité. L'espace américain, comme le lieu de l'exil est présent dans les romans de Norman Manea et de Gabriel Pleșea, deux écrivains roumains exilés à New York. Tous les deux persiflent le mythe américain, dévoilent les paradoxes du monde américain, le conglomérat multiethnique et plurilinguistique, chocant et aliénant pour les exilés, la précarité, l'incertitude, l'anonymat, la solitude, le déracinement linguistique et culturel.

Le chapitre VI, *Les paradoxes du retour en Ithaque. L'exil après l'exil*, c'est un chapitre sur le retour en Roumanie postcommuniste, un acte de thérapie de l'exil. Par le retour, la nostalgie du passé et de l'identité perdue disparaissent théoriquement, mais non pas de la réalité historique ou du plan psychologique. La nostalgie de l'espace originaire s'efface, mais ce n'est pas par l'extase du retour *chez soi* comme chez le héros d'Homère, mais par l'échec de celle-là, à cause de l'impossibilité de récupérer un temps historique et psychologique lié à un lieu qui appartient au passé, à cause de l'altérité. Le retour réel de l'exilé dans le pays d'origine le met dans la situation de se retrouver étranger dans son propre pays, dans lequel il retourne emporté par le sentiment de nostalgie. Le retour ne signifie pas la réintégration dans l'espace d'origine, au contraire, l'exilé se confronte à l'altérité d'un espace modifié par le temps, avec le paradoxe d'être et de ne pas être dans l'espace natal. C'est une altérité différente de celle ressentie en exil. L'exilé refait l'expérience de la double altérité, extérieure et intérieure, cette fois-ci en sens inverse, dans l'espace d'origine, non pas dans celui de l'exil.

Le retour signifie le moment de la prise de conscience par l'exilé qu'il n'appartient pas à l'espace d'autrefois, mais à l'espace de l'exil, devenu *le chez soi*, si étrange que ce cela puisse paraître. Une expérience dans un autre lieu le sépare de son pays, mais aussi un sentiment d'appartenance au nouvel espace qui l'a accepté, par la

langue adoptée en exil et par sa nouvelle appartenance. En plus, l'exil l'a modifié mentalement et psychiquement, lui a créé des habitudes quotidiennes, l'a obligé à s'adapter même partiellement à la culture de l'espace occidental pour survivre. L'exil devient définitif en postcommunisme, à cause de la désillusion vécue au retour temporaire en Ithaque. La déception amère du retour qui engendre le décalage impossible à récupérer entre le temps historique et le temps psychologique, entre les deux mentalités différentes qui leur a fragmenté l'identité en exil.

Dans le **chapitre XVII**, *Prémises et autofiction dans la littérature de l'exil*, nous encadrons les romans de l'exil analysés dans l'autofiction, à partir des concepts théoriques avec lesquels opère la critique française, en établissant en même temps le spécifique de chaque autofiction: autofiction autobiographique (Norman Manea), autofiction autospéculaire et fantastique (Dumitru Țepeneag), autofiction intrusive (Gabriel Pleșea).

Les conclusions

Notre étude, focalisée sur les romans de l'exil, ne se propose pas d'établir la proportion entre l'autobiographie et la fiction dans la prose analysée, même si la lecture révèle la présence codifiée, transparente ou directe de l'auteur en fiction. Les romans de l'exil de Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea, Norman Manea nous intéressent, d'une part, du point de vue de la perspective sur la problématique de l'exil reflété dans l'univers fictionnel: contexte, motivation, dislocation identitaire, drame et libération. D'autre part, la littérature représente la mémoire d'un temps historique bouleversant et la possibilité de réfléchir à la condition humaine de l'intellectuel au XX-e siècle.

Au confluent de la réalité historique et de sa projection littéraire, le paradigme de l'exil se construit de l'antiquité jusqu'au XXI-e siècle. Le mythe homérique de l'exil antique, un mythe européen fondateur, transgresse les siècles et se rencontre avec l'exil réel de l'écrivain exilé à partir de l'antiquité (le poète Ovide), jusqu'au XX-e siècle (Vintilă Horia, Dumitru Țepeneag, Gabriel Pleșea, Norman Manea), continuant au XXI-e siècle non seulement par les écrivains analysés, mais, généralement, par les intellectuels de la II-e moitié du XX-e siècle, dissipés partout au monde, qui continuent leur exil après que les raisons primaires de leur exil cessent, des raisons politiques et culturelles, ce qui nous permet d'élargir notre étude à l'exil après l'exil. L'exilé ne sera pas identique au natif occidental, mais il se rend compte que „*l'individu ne vit pas une tragédie par la perte de sa culture d'origine, à condition qu'il acquisse une autre*”.⁵ Même intégré, l'exilé ne peut pas annuler complètement son essence primaire. Celui-ci vit l'expérience de sortir des limites de sa culture nationale et de s'ouvrir à une autre culture, il devient biculturel.

L'analyse des romans confirme l'encadrement des écrivains Vintilă Horia, Gabriel Pleșea, Norman Manea, Dumitru Țepeneag dans la lignée des modèles modernes du XX-e siècle : Marcel Proust, Franz Kafka, James Joyce. D'autre part, ils prouvent la tentative des écrivains en exil de se synchroniser à l'évolution de la littérature du XX-e siècle, dans plusieurs directions. Au niveau thématique, un retour vers des drames personnels provoqués par l'exil qui, par l'expérience individuelle, récupère des drames

⁵ *Ibidem*, p. 27.

collectifs du XX-e siècle, causés par des événements historiques et par des idéologies néfastes au niveau social: le fascisme, le communisme, la guerre, l'Holocauste. Cela explique l'autoréférencialité des romans, leur focalisation sur des expériences de vie personnelles transposées en fiction, par un besoin intérieur de récupérer des destins de la masse anonyme et de réfléchir au sens existentiel et à la condition de l'intellectuel à la fin du XX-e et au début du XXI-e siècles. Au niveau de la technique narrative, la dislocation temporelle explicable par le flux des souvenirs impose un roman de type puzzle, dans lequel le présent et le passé coexistent dans un apparent désordre, puisque l'alternance temporelle même, passé/présent, représente un facteur de structuration du contenu thématique. Au niveau philosophique, l'ontologique détermine en permanence des réflexions sur les expériences vécues, ce qui donne aux romans un double niveau, de réflexion, matérialisée parfois en véritables pages d'essai qui alternent avec le récit, chez Norman Manea avec une tendance de limiter le récit en faveur de la méditation.

Les réflexions qui coupent en permanence la continuité du récit affecte le genre romanesque qui risque de devenir un hybride, selon la remarque de Norman Manea au sujet de son roman *Le retour du hooligan*. Ainsi s'explique-t-il la coexistence dans le roman de genres différents, essai, portrait, journal, récit, chez Norman Manea, ou journal, lettre, récit, collage, chez Dumitru Țepeneag. La focalisation de la vision sur le personnage–narrateur-témoin des événements historiques ou sur un personnage alter égo, qui reprend en fiction la biographie de l'écrivain, transforme le roman en méditation sur le moi, dans une tentative de récupérer le soi, tout en inscrivant la littérature de l'exil dans le contexte contemporain de l'évolution de la littérature vers ce que la critique française actuelle appelle „*la littérature du soi*”. De cette façon, un nouveau lien entre les romans de l'exil devient possible, l'autoréférencialité dans une nouvelle forme du genre biographique, l'autofiction, qui suppose la transposition du moi biographique dans une narration homodiégétique, dans laquelle l'auteur revient dans son propre texte comme personnage-narrateur-témoin.

Il s'impose aussi de situer les écrivains analysés dans le contexte de l'évolution de la littérature roumaine contemporaine du modernisme au postmodernisme, comme la dernière étape de la modernité.⁶ Parmi les traits du postmodernisme, la majorité se retrouvent dans les romans de Dumitru Țepeneag, puis chez Norman Manea, moins chez Vintilă Horia et Gabriel Pleșea. Les deux premiers écrivains sont associés partiellement par les critiques roumains au postmodernisme. Nous considérons que Norman Manea se trouve plutôt à la limite entre le modernisme et le postmodernisme, même si on trouve des éléments postmodernes dans ses romans. Dumitru Tsepeneag, que Nicolae Bârna, Ion Simuț, Daniel Cristea-Enache n'hésitent pas à encadrer dans le postmodernisme⁷, est

⁶ Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*. Traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Polirom, 2005.

⁷ Vezi Ion Simuț, *Postmodernismul la lucru*, în „România literară”, Nr. 42 / 20, octombrie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6457>, accesat în 23.02.2012 ; Nicolae Bârna, *Dumitru Țepeneag: opera prozastică în raccourci*, în „Observator cultural”, Nr. 565, 04.03.2011, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Dumitru-Tepeneag-opera-prozastica-in-raccourci*articleID_18815-articles_details.html

assimilé au postmodernisme, grâce à son textualisme. Appartenant à des générations plus vieilles, les deux écrivains sont restés fidèles à une formule narrative exercée avant l'exil, la tendance vers l'autobiographie chez Manea et l'onirisme chez Tsepeneag. Vintilă Horia et Gabriel Pleșea appartiennent au modernisme.

L'autoréflexion et l'orientation vers l'autobiographie, spécifique aux écrivains analysés, c'est l'une des directions de l'évolution du roman roumain au '7-e décennie, période que Norman Manea, Gabriel Pleșea et Dumitru Țepeneag ont vécu en Roumanie. On pourrait affirmer que les écrivains roumains en exil ont continué de cultiver une formule narrative déjà expérimentée. La réorientation de la littérature occidentale vers „*la littérature du moi*” vers la fin du XX-e siècle, par les écrits des exilés d'origines différentes, constitue le contexte littéraire dans lequel s'intègrent aussi les autofictions des écrivains roumains en exil, qui fictionnalisent leur destin d'exilés. Ceux-ci n'inventent pas de nouvelles formules narratives, mais reviennent en postcommunisme aux vieilles formules, favorisés par la tendance des écrivains de partout de faire de l'écriture un témoignage sur les expériences bouleversantes du XX-e siècle, par la recherche de leur propre identité.

Le caractère scientifique de la thèse est assuré par la bibliographie afférente au thème. D'une part, des histoires littéraires, études, essais, chroniques, encyclopédies, dictionnaires d'auteurs, d'oeuvres littéraires, de symboles, publiés après 1990. D'autre part, les thèses de doctorat sur l'exil, les pages de journal et les interviews des exilés, publiés en volume ou en revues. De même, nous avons consulté des études de mentalité, des ouvrages d'esthétique, de théorie et de critique littéraire roumains et étrangers, surtout français, pour l'interprétation du texte littéraire.

Le caractère innovateur de la thèse se reflète dans: l'analyse comparatiste des écrivains structurellement différents, appartenant à des vagues différentes de l'exil; l'encadrement des romanciers roumains analysés dans le contexte de l'évolution de la littérature roumaine du modernisme au postmodernisme; l'analyse du texte à partir des méthodes occidentales de réception critique du texte littéraire, en fonction de l'auteur et de son oeuvre: la psychocritique de Charles Mauron aux romans de Norman Manea; la psychanalyse de Carl Gustav Jung aux romans de Vintilă Horia; la critique thématique (le paradigme de l'exil comme motif littéraire) à tous les romans et la méthode comparatiste. L'interprétation des romans implique des domaines différents, complémentaires à la littérature: histoire, psychologie, psychanalyse, philosophie, politique, histoire des mentalités.

L'originalité de la thèse consiste dans l'encadrement de la littérature roumaine de l'exil dans la littérature de l'exil est-européen et dans la „*littérature du moi*” ; l'identification de similitudes et de différences aux niveaux thématique, narratif, de genre littéraire dans l'oeuvre des écrivains analysés; le décodage du symbolisme du topo roumain chez Vintilă Horia; l'application de plusieurs grilles de lecture aux romans; l'interprétation des romans de Gabriel Pleșea exclusivement à partir de ses romans, étant donné l'absence d'un support critique; le contact avec l'écrivain Gabriel Pleșea, la possibilité de lui prendre une interview en 2012, pour connaître la motivation de son exil et pour confirmer une hypothèse: sa biographie se trouve à la base de sa tétralogie de l'exil, ce qui nous permet, sous certaines réserves, de placer ses romans dans la sphère de l'autofiction.

BIBLIOGRAPHIE

A. OEUVRES

1. CAMUS, Albert, *La Peste*, Paris, Gallimard, 1947.
2. DIMOV, Leonid, ȚEPENEAG, Dumitru, *Momentul oniric*. Antologie îngrijită de Corin Braga, București, Cartea Românească, 1997.
3. ELIADE, Mircea, *Huliganii*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Rum-Irina, 1992.
4. FRAYN, Michael, *Les espions*. Traduit de l'anglais par Pierre Charras, Gallimard, 2004.
5. HOMER, *Odiseea*. Traducere de George Murnu, București, Editura Univers, 1971.
6. HORIA, Vintilă, *Salvarea de ostrogoți. Prigoniți-l pe Boetius*. În românește de Ileana Cantuniari, Craiova, Editura Europa, 1993.
7. HORIA, Vintilă, *Cavalerul resemnării*, roman. Traducere din limba franceză de Ileana Cantuniari. Postfață de Monica Nedelcu, Craiova, Editura Europa, 1991.
8. HORIA, Vintilă, *Dumnezeu s-a născut în exil*. Postfață de Daniel-Rops. Studiu de Monica Nedelcu. Note bibliografice de Ion Deaconescu, Craiova, Editura Europa, 1990.
9. HORIA, Vintilă, *Un mormânt în cer*. În românește de Mihai Cantuniari și Tudora Șandru Olteanu, București, Editura Eminescu, 1993.
10. HORIA, Vintilă, *Moartea morții mele*. Ediție îngrijită de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.
11. HORIA, Vintilă, *Moartea morții mele*. Ediție a II-a revăzută și adăugită. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI, 2011.
12. JOYCE, James, *Ulise*. Traducere de M. Ivănescu, București, Editura Venus, 1992.
13. KUNDERA Milan, *L'Ignorance*, Paris, Gallimard, 2003.
14. KUNDERA, *Ignoranța*. Traducere din franceză de Emanoil Marcu, București, Humanitas, 2006.
15. MANEA, Norman, *Întoarcerea huliganului*. Ediția a II-a. Postfață de Matei București, Polirom, 2006.
16. MANEA, Norman, *Vizuina*, Iași, Polirom, 2009.
17. MANEA, Norman, *Fericirea obligatorie*. Ediția a II-a, Iași, Polirom, 2011.
18. MANEA, Norman, *Curierul de Est. Dialog cu Edward Kanterian*, Iași, Polirom, 2010.
19. MANEA, Norman, *Anii de ucenicie ai lui August Prostul*, București, Cartea Românească, 1979.
20. MANEA, Norman, *Pe contur*, București, Editura Cartea Românească, 1984.
21. MANEA, Norman, *Casa mercurului (Dialoguri)*, București, Editura Hasefer, 1999.
22. MANEA, Norman, *Despre clovni: dictatorul și artistul*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1997.
23. MARAI, Șandor, *Turneu la Bolzano*. Traducere din limba maghiară și note de Anamaria Pop, București, Cartea veche, 2008.

24. MARAI, Șandor, *Moștenirea Eszterei*. Traducere din limba maghiară și note de Anamaria Pop, București, Cartea veche, 2006.
25. OVIDIU, *Scrisori din exil. Tristele. Ponticele*, Traducere de Theodor Naum, Prefață de Ion Acsan, Editura Gramar, București, 2006.
26. PLEȘEA, Gabriel, *Trilogia exilului*, București, Ed. Saeculum I.O, 2002.
27. PLEȘEA, Gabriel, *Destine întortocheate*, București, Editura Vestala, 2006.
28. PLEȘEA, Gabriel, *Imposibila reîntoarcere*, București, Editura Vestala, 1996.
29. PLEȘEA, Gabriel, *Marasmul românesc*, București, Editura Vestala, 2011.
30. PLEȘEA, Gabriel, *Corespondențe din New York*, Editura Vestala, 1999.
31. PLEȘEA, Gabriel, *Concordia ca necesitate înțeleasă*, București, Editura Vestala, 2001.
32. PLEȘEA, Gabriel, *Reporter la New York*, București, Editura Vestala, 2004.
33. ROTH, Philip, *Complexul lui Portnoy*. Ediția a II-a. Traducere și note de George Volceanov, Iași, Polirom, 2011.
34. ȚEPENEAG, Dumitru, *Hotel Europa*, Prefață și curriculum vitae de Nicolae Bârna, București, Editura 101+1 Gramar, 1999.
35. ȚEPENEAG, Dumitru, *Războiul literaturii nu s-a încheiat încă*. Interviu. Ediție îngrijită de Nicolae Bârna, București, Allfa, 2000.
36. ȚEPENEAG, Dumitru, *Întoarcerea fiului la sânul mamei răătăcite*, Iași, Institutul european, 1993.
37. ȚEPENEAG, Dumitru, *Maramureș*, Ed. Corint, București, 2006.
38. ȚEPENEAG, Dumitru, *Un român la Paris*. Pagini de jurnal, 1970-1972, 1973-1974, 1977-1978, București, Cartea Românească, 1997.
39. ȚEPENEAG, *Călătorie neizbutită*, București, Cartea Românească, 1998.
40. ȚEPENEAG, Dumitru, *La belle roumaine*. Ediția a II-a revăzută. Prefață de Laura Pavel, București, Grupul editorial Art, 2007.
41. ȚEPENEAG, Dumitru, *Au pays de Maramureș*. Roman traduit du roumain par Alain Paruit, Paris, POL, 2001.
42. ȚEPENEAG, Dumitru, *Pont des arts*. Roman traduit du roumain par Alain Paruit, Paris, POL, 1998.
43. ȚEPENEAG, Dumitru, *Zadarnică e arta fugii*, București, Editura Albatros, 1991.
44. ȚEPENEAG, Dumitru, *Camionul bulgar. Șantier sub cerl liber*, Iași, Polirom, 2010.
45. ȚEPENEAG, Dumitru, *Nunțile necesare*. Ediția a III-a revăzută, însoțită de un dosar de receptare critică. Prefață de Octavian Șoviani, București, Editura Art, 2008.

B. ENCYCLOPEDIES ET DICTIONNAIRES

1. BĂILEȘTEANU, Fănuș, *Personalități culturale românești din străinătate*, Dicționar, București, România Press, 1999.
2. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. 1, A-D, București, Editura Artemis, 1994.

3. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT *Dicționar de simboluri*, Vol. 2, E-O, București, Editura Artemis, 1994.
4. CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT *Dicționar de simboluri*, Volumul 3, P-Z, București, Editura Artemis, 1995.
5. CHIȚIMĂ, I. C, DIMA, Alexandru, *Dicționar cronologic. Literatură română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
6. EVSEEV, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Arhiepiscopia Timișoarei, 2007.
7. EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vox, 2007.
8. MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003.
9. MARCU, Florin, *Dicționar de neologisme*, București, Editura Albatros, 1986.
10. MĂRĂNDUC, Cătălina, *Dicționar de scriitori români*, București, Editura Lueman, 2007.
11. POP, Ion, *Dicționar analitic de opere literare*, vol. I, II, III, IV, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003, 2004.
12. POP, Ion, *Dicționar analitic de opere literare românești*. Coordonare și revizuire Ion Pop, Cluj-Napoca, Casa cărții de știință, 2007, vol. I, II, N-Z.
13. SASU, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, București, Editura Albatros, 2001.
14. SECHE, Mircea, Luiza, PREDĂ, Irina, *Dicționar de sinonime*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
15. ZACIU, Mircea, PAPAHAĞI, Marian, SASU, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români*, București Editura Albatros, M-Q, 2001, R-Z, 2002.
16. ZACIU, Mircea, PAPAHAĞI, Marian, SASU, Aurel, *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, București, Editura Albatros, 2000.
17. *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, Ediția a II-a, 1998.
- 18.*** *Dictionnaire des idées*, Encyclopedia universalis, vol.1 și 2, France, 2005.

C. ESTHETIQUE, CRITIQUE, THEORIE ET HISTOIRES LITTERAIRES

1. VOLUMES:

1. ALEXANDRESCU, Sorin, *Identitate în ruptură*, București, Editura Univers, 2000.
2. ANDRONESCU, C. Șerban, *Eseuri. Anchete. Anii '80. Aspecte văzute din exil prin paginile revistei New York Spectator*, București, Editura Biblioteca Bucureștenilor, 2001.
3. ANGHELESCU, Mircea, *Cămașa lui Nessus*, București, Cartea Românească, 2000.
4. ANGHELESCU, Mircea, *Mistificațiuni. Falsuri, farse, apocrife, pastișe, pseudonime și alte mistificații în literatură*, București, Compania, 2008.
5. ANTOHI, Sorin, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*, București, Editura științifică, 1991.

6. BACHELARD, *Psihanaliza focului*. Traducere de Lucia Ruxandra Munteanu, București, Editura Univers, 2000.
7. BACHELARD, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei*. Eseu asupra imaginilor intimității. Traducere, note și postfață de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1999.
8. BACHELARD, Gaston, *L'air et les songes*. Essai sur l'imagination du mouvement, Paris, Editions José Corti, 1990.
9. BACHELARD, Gaston, *L'eau et les rêves*, Essai sur l'imagination de la matière, Paris, Editions José Corti, 1942.
10. BACHELARD, Gaston, *Poetica reveriei*. Traducere din limba franceză de Luminița Băileanu. Prefață de Mircea Martin, Pitești, Paralela 45, 2005.
11. BACHELARD, Gaston, *La Poétique de l'espace*, Paris, PUF, 2007.
12. BAHTIN, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*. Traducere de Nicolae Iliescu. Postfața de Marian Vasile București, Editura Univers, 1982.
13. BAKHTINE, Mikhail, *Esthétique et théorie du roman*. Traduit de russe par Daria Olivier. Préface de Michel Aucouturier, Paris, Gallimard, 1975.
14. BARTHES, Roland, *Le Plaisir du texte*, Paris, Seuil, 1973.
15. BAUDRILLARD, Jean Marc Guillaume, *Figuri ale alterității*. Traducere de Ciprian Mihali, Pitești, Editura Paralela 45, 2002.
16. BÂRNA, Nicolae, *Dumitru Țepeneag*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 2007.
17. BÂRNA, Nicolae, *Dumitru Țepeneag. Introducere într-o lume de hârtie*, București, Editura Albatros, 1998.
18. BEHRING, Eva, *Scriitori români din exil. 1945-1989*. Traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
19. BESANCON, Guy, *L'écriture de soi*, Paris, L'Hartman, 2002.
20. BESSIERE, Jean, PAGEAUX Daniel-Henri, DAYRE Enric, *Formes et imaginaire du roman. Perspectives sur le roman antique, médiéval, classique, moderne et contemporain*, Paris, Honoré Champion éditeur, 1998.
21. BESSIERE, Jean, *L'autre du roman et de la fiction*, Paris, Lettres modernes, 1997.
22. BETEA, Lavinia, *Mentalități și remanențe comuniste*, București, Nemira, 2005.
23. BERNIER, Sylvie, *Les héritiers d'Ulysse*. Essais, Québec, Editions Lanctôt, 2002.
24. BLANC, Jean Charles, *Mitologia indiană*. Traducere Rodica Chiriacescu, București, Meteor Press, 2004.
25. BLANCHOT, Maurice, *Spațiul literar*. Traducere și prefața de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1980.
26. BOCȘAN, Nicolae, MITU, Sorin, NICOARĂ, Toader, *Identitate și alteritate*, Vol. II, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998.
27. BOIA, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*. Traducere din limba franceză de Tatiana Mochi, București, Humanitas, 1998.
28. BOIA, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*. Traducere din franceză de autor, București, Humanitas, 2011.
29. BOLDEA, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Târgu Mureș, Editura Ardealul, 2002.
30. BORBELY, Ștefan, *Cercul de grație*, Pitești-București, Editura Paralela 45, 2003.

31. BRAGA, Corin, *Du paradis perdu à l'antiutopie aux XVIe-XVIIIe siècles*, Paris, Editions classiques Garnier, 2010.
32. BRAGA, Corin, *Psihobiografii*, Iași, Polirom, 2011.
33. BRAGA, Mircea, *Geografii instabile*, Sibiu, Imago, 2010.
34. BRAGA, Mircea, *Critică și poetică literară. De la teorie la metodă*, Alba Iulia, Seria Didactica, 2005.
35. BRAGA, Mircea, *Pe pragul criticii*, Sibiu, Editura Transpress, 1992.
36. BRAGA, Mircea, *Replieri interpretative*, Sibiu, Imago, 2003.
37. BREBAN, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*. Ediția a III-a. Prefață de Ovidiu Pecican, București, Ideea Europeană, 2005.
38. BRICOURT, Bernadette, *Le regard d'Orphée. Les mythes littéraires de l'Occident*, Paris, Editions du Seuil, 2001.
39. BRUNEL, Pierre, *Miturile secolului XX*. Traducere de Sanda Oprescu, București, Univers și Image, 1999.
40. BRUNNEL, Pierre, *Le mythe de la métamorphose*, Paris, Editions José Corti, 2004.
41. BUCIU, Marian Victor, *Țepeneag. Între onirism, textualism, postmodernism*, Craiova, Editura Aius, 1998.
42. BUCUR, Romulus, *Imaginea de sine a evreului român: Mihail Sebastian și N. Steinhardt*, Teză de doctorat, Universitatea Dunărea de jos. Facultatea de litere, Galați, 2009.
43. CAILLOIS, Roger, *Le mythe et l'homme*, Paris, Gallimard, 1986.
44. CALAFETEANU, Ion, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
45. CANNONE, Belinda, *Narrations de la vie intérieure*, Paris, Presses Universitaires de France, 2001.
46. CORDOȘ, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.
47. CARRON, Jean Pierre, *Ecriture et identité. Pour une poétique de l'autobiographie*. Préface de Jacques Garelli, Sitars, Editions Ousia, 2002.
48. CĂLINESCU, Matei, *Reflecții despre „Întoarcerea huliganului”*, în Norman Manea, *Întoarcerea huliganului*, Ediția a II-a. Postfață de Matei Călinescu, Iași, Editura Polirom, 2006.
49. CĂRTĂRESCU, Mircea, *Postmodernismul românesc*. Postfață de Paul Cornea, București, Humanitas, 1999.
50. CERNAT, Paul, MANOLESCU, Ion, MITCHIEVICI, Angela, STANOMIR, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, Vol. I, Iași, Polirom, 2004.
51. CESEREANU, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*. Eseu de mentalitate. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Polirom, 2005.
52. CAMPAN, Diana, *Singurătăți suprapuse. Studii de literatură comparată*, Sibiu, 2004.
53. CHIHAI, *Scrieri din țară și din exil*, București, Editura Paideia, 2007.
54. CHIANTARETTO, Jean François, *L'écriture de soi peut-elle dire l'histoire?*, Paris, Bibliothèque Centre Pompidou, 2002.
55. CIMPOI, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române*. Ediția a II-a, Galați, Editura Porto-franco, 1991.

56. CONSTANTINESCU, Silvia, *Exil, oameni și idei*, București, Editura Curierul Românesc, 1995.
57. CORBU, Daniel, *Postmodernism și postmodernitate în România de azi*, Iași, 2008.
58. CORBU, Daniel, *Postmodernismul pe înțelesul tuturor*. Ediția a II-a, nerevăzută și neadăugită, Iași, Princeps Edit, 2004.
59. CORDOȘ, Sanda, *În lumea nouă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.
60. CORNEA, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, București, Editura Minerva, 1988.
61. COSMA, Anton, *Romanul românesc contemporan 1945-1989*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998.
62. COUTURIER, MAURICE, *La Figure de l'auteur*, Paris, Seuil, 1995.
63. CROCE, Benedetto, *Estetica. Privită ca știință a expresiei și lingvistică generală*. Teorie și istorie. Traducere Dumitru Trancă. Studiu introductiv Nina Façon, București, 1971.
64. DIACONU, Marin, *Estetică și moralitate*. Culegere de studii și profil spiritual. Îngrijit de Marin Diaconu, București, Editura Crater, 1998.
65. DOIRON, Normand, *L'Art de voyager*, Paris, Les Presses de l'Université Laval, Paris, 1995.
66. DUFRENNE, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*. Cuvânt înainte și traducere de Dumitru Matei, Vol. I, București, Editura Meridiane, 1976.
67. DUFRENNE, Mikel, *Fenomenologia experienței estetice*. Cuvânt înainte și traducere de Dumitru Matei, Vol. II, București, Editura Meridiane, 1976.
68. DUMITRESCU, Vasile, *O istorie a exilului românesc (1944-1989), în eseuri, articole, scrisori, imagini*. Selecția textelor, îngrijirea ediției, indice de nume, cuvânt introductiv Victor Frunză. București, Editura Victor Frunză, 1997.
69. DURAUX, Rosa, MONTANDON, Alain, *Emigration et retour*, Clermont-Ferrand, CRLMC-Université Blaise-Pascal, 1999.
70. DURAND, Gilbert, *De la mithocritique à la mithanalyse*, Paris, Dunod, 1992.
71. DURAND, Gilbert, *Introduction à la mythologie: mythes et sociétés*, Paris, Editions Albin Michel, 1996.
72. DURAND, Gilbert, *Introducere în mitologie. Mituri și societăți*. În românește de Corin Braga, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004.
73. DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Postfață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Universul Enciclopedic, 2000.
74. ELIADE, Mircea, *Pentru o bibliografie a pribegiei*, în *Profetism românesc*, București, Editura „Roza vânturilor”, 1990.
75. ELIADE, Mircea, *Împotriva deznădejzii*, București, Humanitas, 1992.
76. ELIADE, Mircea, *Eseuri*, Editura Științifică, București, 1991.
77. EMPSON, William, *Șapte tipuri de ambiguitate*. Traducere, prefață și note Ileana Verzea, București, Editura Univers, 1981.
78. FAINSLBER, Liliane, *Lettres à un nouveau venu au champs de la psychanalyse, Lettre 40, Une lecture d'Ulysse, celui de Joyce*, janvier 2009, în HEUTSCH, Thierry, *Le Temps abolit. L'Occident et ses grands récits*, Editions Bréal, Montréal, Presses universitaires de Montréal, 2008.
79. FICEAC, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea omului nou*. Prefață de Daniel Barbu. Postfață de Petru Ignat, București, Editura Nemira, 1999.

80. FILITTI, Georgeta, *Vocile exilului*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
81. FIRAN, Florea și POPA, Constantin. M, *Literatura diasporei*. Antologie comentată, Editura Poesis, Craiova, 1996.
82. FLORESCU, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor-reevaluări critice ale exilului*, Editura Jurnalul literar, 1998.
83. FLORIAN, Mirela, POPESCU, Ioana, *Între patrii, mărturii despre identitate și exil*, București, Polirom, 2008.
84. FORDHAM, Frieda, *Introducere în psihologia lui Jung*. Traducere, eseu introductiv și note de dr. Leonard Gavrilu, București, Editura, IRI, 1998.
85. GODEAU, Florence, *Les désarrois du moi*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1995.
86. GÂNSCĂ, Crenguța, *Vintilă Horea. Al zecelea cerc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
87. GENETTE, *Palimpsestes. La Littérature au second degré*, Paris, Seuil, 1982.
88. GENETTE, Gérard, *Métalepse. De la figure à la fiction*, Paris, Seuil, 2004.
89. GILBERT, Katharine Evrett și KUHN, Helmut, *Istoria esteticii*. Ediție revăzută și adăugită. În românește de Sorin Mărculescu. Prefață de Titus Mocanu, București, Editura Meridiane, 1972.
90. GIOVANNI, Augustin, *Ecritures et exil*, Paris, Hartman, 2006.
91. GIRARDET, Raoul, *Mituri și mitologii politice*. Traducere de Daniel Dimitriu. Prefață de Gabriela Adameșteanu, Iași, Institutul european, 1997.
92. GLODEANU, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și a desidenței*, București, Libra, 1999.
93. GRINBERG, Leon, GRINBERG, Rebeca, *Psychologie du migrant et de l'exilé*. Traduit de l'espagnol par Mireille Ndaye Ba avec la collaboration de Yvette et Claude Legrand, Lyon, Césura Lyon Edition, 1986.
94. HOLBAN, Ioan, *Istoria literaturii române contemporane*, Critică, eseistică, memorialistică, Vol. III, Iași, Tipo Moldova, 2008.
95. HUBIER, Sebastien, *Littératures intimes: les expressions du moi, de l'autobiographie à l'autofiction*, Paris, Armand Colin, 2003.
96. HUGUES, Michelline, *L'Utopie*, Paris, Editions Nathan, 1999.
97. HUNDDE, Hinrich, KUON, Peter, *De l'utopie à l'uchronie. Formes, significations, représentations*. Actes du colloque d'Erlag, 16-18 octobre 1986, Tübingen, Gunter Harr Verlag, 1998.
98. JODELET, Denise, *Formes et figures de l'alterité*, în SANCHEZ-MAZAS, Margareta, LICATA, Laurent, *L'Autre. Regards psychosociaux*, Grenoble, Les Presses de l'Université de Grenoble, 2005.
99. JOURDE, Pierre, TARTONESE, Paolo, *Visages du double. Un thème littéraire*, Paris, Editions Nathan, 1996.
100. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. Prima parte. *Psihologia analitică*. Temeiuri, București, Editura Anima, 1994.
101. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. A doua parte. *Descrierea tipurilor psihologice*, București, Editura Anima, 1994.

102. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. A treia parte. *Psihologie individuală și socială*, București, Editura Anima, 1994.
103. JUNG, Carl Gustav, *Puterea sufletului*. Antologie. Texte alese și traduse din limba germană de dr. Suzana Holan. A patra parte. *Reflecții teoretice privind natura psihismului*, București, Editura Anima, 1994.
104. JUNG, Carl Gustav, *Psihanaliză și astrologie*. Ediție critică. Selecție de texte, introducere și note de Jean Chiriac, București, Aropa, 1999.
105. KUNDERA, Milan, *L'art du roman*, Paris, Gallimard, 1986.
106. LAVAGETTO, Maria, *Freud à l'épreuve de la littérature*. Traduit de l'italien par Adrien Pascali, Paris, Editions du Seuil, 2002.
107. LEFTER, Ioan-Bogdan, *Despre identitate. Temele postmodernității*, Pitești, Paralela 45, 2004.
108. LEJEUNE, Philippe, *Je est un autre. L'autobiographie de la littérature aux média*, Paris, Editions du Seuil, 1980.
109. LEJEUNE, Philippe, *Le pacte autobiographique*, Paris, Editions du Seuil, 1975.
110. LEONARD, Monique, *Mémoire et écriture*. Actes du colloque organisé par le Centre Babel à la Faculté des lettres de l'Université de Toulouse et du Var, les 12 et les 13 mai 2000, Paris, Honoré Champion éditeur, 2003.
111. LINTVELET, Jaap, *Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere*, București, Editura Univers, 1994.
112. MAURON, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Traducere din limba franceză de Ioana Bot. Aparat critic, bibliografie și note pentru editura românească de Ioana Bot și Raluca Lupu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.
113. MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003.
114. MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Paralela 45, 2008.
115. MANOLESCU, Ion, MITCHIEVICI, Angela, STANOMIR, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, Vol. I, Iași, Polirom, 2004.
116. MARINESCU Aurel, Sergiu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, București, Editura Vremea, 1999.
117. MATTIUSI, Laurent, *Fiction et ipséité. Essai sur l'invention narrative de soi*, Genève, Droz, 2002.
118. MIHĂILESCU, C. Dan, *Literatura română în postceaușism, Memorialistica sau trecutul ca umanizare*, Iași, Polirom, 2004.
119. MIŁOSZ, Czesław, *Gândie captivă*. Traducere din polonă de Constantin Geambașu. Postfață de Włodzimierz Bolecki, București, Humanitas, 1999.
120. MOUNIER, Jacques, *Exil et littérature*, Grenoble, Ellug, 1986.
121. NEGOIȚESCU, Ion, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
122. NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București, Cartea Românească, 2008.
123. NEGRICI, Eugen, *Literatura română sub comunism. Proza*, București, Editura Fundației PRO, 2003.
124. NICOARĂ, Simona, Toader, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, 1996.

125. OLINESCU, Marcel, *Mitologie românească*. Cu desene și xilogravuri de autor, București, Editura 100+1 Gramar, 2004.
126. ORIAN, Georgeta, *Vintilă Horia, Un om contra timpului său*, Prefață de Mircea Anghelescu, Cluj-Napoca, Editura LIMES, 2008.
127. OUELLET, Pierre, HAREL, Simon, LUPIN, Jocelyne, NOUSS, Alexis, *Identités narratives. Mémoire et perception*, Québec, Presses Université Laval, 2002.
128. PALMER, Michel, *Feud și Jung. Despre religie*. Traducere, avânprefață și note de dr. Leonard Gavrilu, București, Editura IRI, 1999.
129. PARIZET, Sylvie, *Le défi de Babel. Un mythe littéraire pour le XXIe siècle*, Editions Desjonquères, Paris, 2001.
130. PASCADI, *Estetică și umanism*. Introducere, comentariu și texte selectate de Ion Pascadi, București, Editura Eminescu, 1979.
131. PAVEL, Laura, *Dumitru Țepeneag și canonul literaturii alternative*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007.
132. PAVEL, *Prefață la romanul lui Dumitru Țepeneag, La Belle roumaine*. Ediția a II-a revăzută, București, Grupul editorial Art, 2007.
133. PERIAN, Gheorghe, *Scriitori români postmoderni*, Eseuri, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
134. PETCU, Marian, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*. Cuvânt înainte de Mihai Coman, Iași, Polirom, 1999.
135. PETRESCU, Liviu, *Poetica modernismului*, Ediția a II-a, Pitești, Paralele 45, 1998.
136. PINCONNAT, Crystel, SERRIER, Thomas, TETTAMANZI, Régis, *Echos picaresques dans le roman du XXe siècle: Louis-Ferdinand Céline, Voyage au bout de la nuit. Ralph Ellison, Invisible Man. Günter Grass, Le Tambour*, Paris, Atlante, 2003.
137. POPA, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca, Scriitori din exil*, București, Editura Globus, 1998.
138. POPA, Mircea, *Istoria literaturii române. Literatura exilului. Diaspora*, Alba Iulia, 2002.
139. POPA, Mircea, *Convergențe europene*, Oradea, Editura Cogito, 1995.
140. POUILLON, Jean, *Temps et roman*. Nouvelle édition augmentée, Paris, Gallimard, 1993.
141. POULAIN, Elfie, *Approche pragmatique de la littérature*, Paris, L'Hartman, 2006.
142. RADU, Cristian, *Vintilă Horia și vocația totalității*, Cluj-Napoca, Accent, 2011.
143. RADU, Dumitru, *Fundamentele teologice ale fenomenologiei narative*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2005.
144. RAIMOND, Michel, *Le roman*. II-e édition, Paris, Armand Collin, 2000.
145. RICOEUR, Paul, *La configuration du temps dans le récit. Temps et récit*, Tome II, Paris, Editions du Seuil, 1984.
146. RICOEUR, Paul, *Le temps raconté. Temps et récit*, Tome III, Paris, Editions du Seuil, 1985.
147. RICOEUR, Paul, *Fictions de l'ipseté*. Essai sur l'invention narrative du soi : Beckett, Hesse, Kafka, Musil, Proust, Woolf, Genève, Droz, 2002.
148. RICOEUR, *Eseuri de hermeneutică*. Traducere de Vasile Tonoiu, București, Humanitas, 1995.
149. ROBIN, Régine, *Le roman mémoriel: de l'histoire à l'écriture du hors lieu*, Montréal, Editions du Préambule, 1989.

150. ROUART, Marie-France, *Le Mythe du juif errant dans l'Europe du XIXe siècle*, Paris, Editions José Corti, 1988.
151. ROUSSET, Jean, *Literatura barocului în Franța*. Traducere de Constantin Teacă. Prefață de Adrian Marino, București, Editura Meridiane, 1976.
152. SAMOYAUULT, Tiphaine, *Excès du roman*, Paris, Maurice Nadeau, 1999.
153. SEIDEL, Michael, *Exil and narrative Imagination*, New Haven, Yale University Press, 1986.
154. SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism, 1957-1958*, București, Cartea Românească, 1999.
155. SELEJAN, Ana, *România în timpul primului război cultural (1944-1948)*, vol. I, *Trădarea intelectualilor*, Sibiu, Transpres, 1992.
156. SESSA, Jacqueline, *Figures de l'exil*, Centre d'Etudes Comparatistes, Traversière, Actes du Colloque International de Littérature Comparée (2-3-4 mai 1997), Saint – Etienne, Publications de l'Université Saint-Etienne, 1999.
157. SIMION, Eugen, *Genurile autobiograficului*, București, Univers enciclopedic, 2002.
158. SAMOYAUULT, Tiphaine, *Excès du roman*, Paris, Maurice Nadeau, 1999.
159. SIMUȚ, Ion, *Arena actualității*, Iași, Polirom, 2000.
160. SIMUȚ, Ion, *Simptomele actualității literare*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia, 2007.
161. SIMUȚ, Ion, *Euopenitatea romanului românesc contemporan*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2008.
162. STAN, Aurica, *Exilul ca traumă, trauma ca exil în opera lui Norman Manea*, Iași, Editura Lumen, 2009.
163. STEVENS, Anthony, *Jung*. Traducere de Oana Vlad, București, Humanitas, 1996.
164. STOLOJAN, Sanda, *Ceruri nomade. Jurnal din exil, (1990-1996)*, București, 1999.
165. STOLOJAN, Sanda, *Au balcon de l'exil roumain à Paris*, Paris, L'Hartman, 1999.
166. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Istoria literaturii române contemporane*, București, Mașina de scris, 2005.
167. TADIE, Yves, *Le roman au XXe siècle*, Paris, Pierre Belfond, 1990.
168. TODOROV, Tzvetan, *Omul deșrădăcinat*. Traducere și prefață de Ion Pop, Iași, Institutul european, 1999. Versiune originală *L'Homme dépaycé*, Paris, Editions du Seuil, 1996.
169. TODOROV, Tzvetan, *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*. Traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, Institutul European, 1994.
170. TOMUȘ, Mircea, *Romanul romanului românesc*, vol. I, *În căutarea personajului*, București, Editura 100 + 1 Gramar, 1999.
171. ULICI, Laurențiu, *Literatura română contemporană*, București, Editura Eminescu, 1995.
172. UNGUREANU, Cornel, *La Vest de Eden. O introducee în literatura exilului*, Timișoara, Editura „Amarcord”, 1995.
173. UNGUREANU, Cornel, *Proza românească de azi*. Vol. I, *Cucerirea tradiției*, București, Cartea Românească, 1985.
174. VALETTE, Bernard, *Romanul. Introducere în metodele și tehnicile moderne de analiză literară*. Traducere de Gabriela Abăluță, București, Cartea Românească, 1997.
175. VULCĂNESCU, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.

176. WELCH, Eduard, *Masques et carnaval dans la littérature européenne*, Actes du colloque de Ljubliana, 9-11 juillet 2000, Paris, L'Hartman, 2002.
177. WUNENBURGER, *Imaginarul*, Traducere de Dorin Ciontescu-Samfirsg. Ediție îngrijită și prefață de Ionel Bușe, Cluj-Napoca, Dacia, 2009.
178. WUNENBURGER Jean Jacques, *L'utopie ou la crise de l'imagination*, Paris, Editions universitaires, 1979.
179. *** *Bible de Jerusalem*, Paris, Cerf, 1991.
180. *** *La littérature narrative d'imagination. Des genres littéraires aux techniques d'expression*, Colloque de Strasbourg 22-25 avril 1959, Paris, Presses Universitaires de France, 1961.

B REVUES

1. ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Vizuina. Refugiul*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 53-55.
2. ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Cum suportă individul șocurile Istoriei?* Dialog cu Norman Manea, în „Observator cultural”, Nr. 304, ianuarie 2006, p. 15.
3. ALBU, Mihaela, *Prezențe spirituale românești în spațiul american. Recuperări necesare*, în „Philologica lassyensia”, An II, Nr. 2, 2006, pp. 147-158.
4. ANGHELESCU, Dan, *Valori și semnificații în presa literară a exilului românesc*, în „Țara Bârsei”, serie nouă, Nr. 7, 2008, pp. 325-330.
5. ANGHELESCU, Mircea *L'exil roumain et l'utilisation du français*, în „Francophonie roumaine et intégration européenne”, Actes du colloque international de Dijon, 2004, Université de Bourgogne, Dijon, 2006, pp. 471-479.
6. ARIDJIS, Cloe, *Nimic nu e permanent*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 88-89.
7. BAGIU, Lucian-Vasile, *Mihail Sebastian, „De două mii de ani”: labirintul conștiinței individuale*, în „Transilvania”, Nr. 9/2011, pp.14-20.
8. BĂRBAT, Adriana, *Evazionismul în literatură în relație cu puterea – Ștefan Agopian și Dumitru Țepeneag* în „Transilvania” Nr.3-4/ 2011, pp. 19-24.
9. BONDOR, George, *Exilul ca experiență metafizică*, în „Ovidius University Annals of Philology”, Iași, Ovidius University Press, vol. XII, pp. 215-234, 2001.
10. BONDOR, George, *Exilul ca experiență metafizică*, în „Ovidius University Annals of Philology”, Iași, Ovidius University Press, vol. XII, 2001, pp. 215-234.
11. BRODIN Pierre, *La littérature américaine: Herzog de Saul Bellow*, în „Liberté”, Volume 6, Numéro 6 (36), novembre-décembre 1964, p. 480-483.
12. BRAGA, Corin, *Norman Manea et les univers concentrationnaires*, în „Synergies Roumanie”, Nr. 5/2010, pp. 11-20.
13. BRAGA, Mircea, *Resurecția onirică*, în „Steaua” Nr. 10-11/2009, pp. 26-28.
14. BUZDUGAN, Alice, *Estetica clovnească*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 68- 70.
15. CERNAT, Paul, *Un intelectual critic pentru neliniștea noastră etică*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp.118-123.
16. COANDE, Nicolae, *Fenomenul Soljenițin*, în „Acolada”, anul V, Nr. 9 (47), Septembrie 2011, p. 6, p. 26.
17. CORNEA, Paul *Certificat de garanție: Norman Manea*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 39-40.

18. CESEREANU, Ruxandra, *Rana existenței este prezență vie pentru spiritul de Veghe*. Interviu cu Norman Manea, în „Steaua”, anul LXII, Nr. 1-2 (747-748), ianuarie – februarie 201, pp. 4-5.
19. CRISTEA-ENACHE, Daniel, *Intrusul*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 49-52.
20. CUGNO, Marco, *Norman Manea între înstrăinare și apartenență*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 65-59.
21. CUOMO, Josef, *O pluralitate de euri*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 103-104.
22. FARCAȘ, Jenő, *Farcaș Jenő în dialog cu Dumitru Țepeneag. Boala scriitorilor români, lipsa de solidaritate* în „România literară”, nr. 23-24/1998, pp. 32-34.
23. GHÎȚESCU, Serenela, *Între Meursault și Josef K.*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 72-73.
24. GILLESPIE, H. Susan, *The listener*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp.55-56.
25. GRIGURCU, Gheorghe, *Norman Manea în dialog*, în „Acolada”, sept. 2011, anul V, Nr. 9 (47), p.3, p. 26.
26. GROZA, Claudia, *România cu oameni și clovni*, în „Apostrof”, Nr.10, Cluj-Napoca, 1994, p. 4.
27. GRUIA, Ioana, *Orașul, teritoriu cicatricial în opera lui Norman Manea*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 102-103.
28. HORIA, Vintilă, *Jurnal torinez*, în „Secolul XX”, Nr.1-6/1989, februarie 1992, pp. 139-153.
29. IGNĂTESCU, Otilia, *Între oglinzile paralele ale istoriei: Elemente de structură ale exilului literar românesc dintre anii 1945-1989*, în „Codrul Cosminului”nr. 11, 2005, pp. 139-143.
30. KANTERIAN, Edward, *Norman Manea și Paul Celan. Dinspre coșmar către dialog*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 109-113.
31. LASLO, Alexandru, *Rezistența prin cultură - cinci paradoxuri* în „Obiectiv cultural”, Nr. 1/ decembrie 2010, p. 6-7.
32. MANOLESCU, Nicolae, *Dezgeț cu voie de la partid ?*, în „România literară”, Nr. 48, din 4-10.12/2002, p. 1, p. 3.
33. MORAR, Vasile, *Moralitatea elementară și întoarcerea huliganului*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 63-66.
34. MORAR, Ovidiu, *Postmodernitate/Postmodernism. Două concepte operaționale (?)*, în „Meridian critic”, Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Seria Filologie, Tom XV, Nr. 1, Suceava, Editura Universității din Suceava, 2009, pp. 23-32.
35. MUȘAT, Carmen, *Autoportret în oglinzi paralele*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp 44-46.
36. NADOTTI, Maria, *Elogiul blândeții*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 85- 86.
37. NICOLAESCU, Brândușa, *În căutarea copilăriei pierdute*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 65-66.
38. NISINEC, Jiri, *Întoarcerea huliganului-conflict între identități*, , în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 61-62.
39. PECICAN, Ovidiu, *Norman Manea. Unde-l căutăm ?* în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 89-90.
40. PODOABĂ, Virgil, *Norman Manea- scriitorul, cartea și opera ca fata morgana*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 93-100.

41. POP, Doru, *Norman Manea și autobiograficțiunea lui*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 48-49.
42. RAȚIU, Simina, *Resemantizarea trecutului sau Norman Manea ca proiecție a sinelui*, în „Steaua”, Anul LXII, Nr. 1-2 (747-748), ianuarie - februarie 2011, pp. 10-11.
43. SCHLESACK, Dieter, *Un Iov sceptic*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 104-107.
44. SEMEL, Nova, *Inima tristă a adevărului*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 87-88.
45. SIMION, Eugen, *Personajele în căutarea autorului oniric*, în „Cultura”, Nr. 22, 18 mai 2006, p. 9.
46. SIMUȚ, Ion, *Norman Manea, Secvențe dintr-un portret. Un scriitor evreu, român, american*, în „Vatra”, Nr. 5-6, 2011, pp. 40-44.
47. ȘERBAN, Geo, *Exilul ca recuperare*, în „Secolul XX”, Nr.1-6/1989, publicat în februarie 1992, pp. 154-157.
48. ȘENILĂ-VASILIU, Mariana, *Gemenii demonici ai totalitarismului*, în „Acolada”, sept. 2011, anul V, nr. 9 (47), p. 25.
49. TAN, Georgeta, *Curierul de Est sau pendularea scriitorului între două lumi*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 73-74.
50. TURCUȘ, Claudiu, MANEA, Cella, *Norman Manea, itinerar biografic*, în „Vatra”, Nr.5-6, 2011, pp. 32-36.
51. VIANU, Ioan, *Eul piele*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 106-107.
52. VOLOVICI, Leon, *Singurul teritoriu*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 47-48.
53. ULICI, Laurențiu, *Avatarii lui Ovidiu*, în „Secolul 20”, Nr. 10-11-12/1977, 1-2-3/1978.
54. VUILLEMIN, Alain, *Littérature française, facteur de dissidence*, în „Hermes”, Nr. 24, 2004, p. 261.
56. ZLOTESCU, Ioana, *Cărțile poștale și lectorul complice*, în „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 100-101.

Sitographie

1. ADAMEȘTEANU, Gabriela, *Cum suportă individul șocurile Istoriei ? Dialog cu Norman Manea*, în „Observator cultural”, Nr. 304, ianuarie 2006, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Cum-suporta-individul-socurile-Istoriei.-Dialog-cu-Norman-MANEA*articleID_14662-articles_details.html, accesat în 2.01.2012.
2. ALBU, Mihaela, *New York: Memoria exilului românesc (II) – noicontribuții*, în „Gorjeanul”, 18 februarie, 2010, disponibil pe <http://www.gorjeanul.ro/cultura/mihaela-albu-new-york-memoria-exilului-romanesc-ii-noi-contributii>, accesat în 12.01.2012
3. ANGHELESCU, Mircea, *Despre exilul literar*, în „Revista 22”, 20.01.2004, disponibil pe <http://www.revista22.ro/despre-exilul-literar-757.html>, accesat în 3.03.2010.
4. ANGHELESCU, Mircea, *Pe marginea unei cărți de Eva Behring: Scriitori români din exil*, în „România literară” nr. 30, 31/07/2002-06/08/2002, disponibil pe <http://www.romlit.ro/pe-marginea-unei-cari-de-eva-behring-scriitori-romni-din-exil>, accesat în 14.12.2009.
5. ANGHELESCU, Mircea, *Căutarea ca inițiere*, în „România literară”, Nr. 27, 07-13.07/1999, disponibil pe <http://www.romlit.ro/cutarea-ca-initiere>, accesat în 5.06.2012.

006. ANGHELESCU, Mircea, *Diaspora culturală*, în „România literară”, Nr.18, 7-13.05/2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/diaspora_cultural, accesat în 4.10.2011.
7. ANGHELESCU, Mircea, *Reintegrarea în lumea nouă*, în „Dilema veche”, Nr. 356, 9-15.12.2010, disponibil pe <http://86.124.112.53/sectiune/zi-cultura/articol/reintegrarea-lumea-noastra>, accesat în 17.12.2011.
8. ARETZU, Paul, *Literatură în totalitarism?*, în „Ramuri”, Nr. 1 / ianuarie 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9417>, accesat în 3.03.2012.
9. AVRAM, Georgiana, *Interviu cu Dumitru Țepeneag*, în „Argeș”, ianuarie 2010, disponibil pe http://www.centrul-cultural-pitesti.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=2506&Itemid=112, accesat în 2.03.2010
10. BAGIU, Lucian Vasile, *Mihail Sebastian, „De două mii de ani”: labirintul conștiinței individuale*, în „Transilvania”, Nr. 9/2011, pp.14-20, disponibil pe http://www.revistatransilvania.ro/nou/ro/anul-editorial-2011/cat_view/45-anul-editorial-2011.html, accesat în 1.11.2011.
11. BAHTIN, Mihail, *Formele timpului și cronotopul în roman*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/critica,%20teorie/bahtin%20crontop.mht>, accesat în 3.03.2010.
12. BALANDIER, George - *Antropologia politică*, pe <http://www.scribube.com/stiinta/stiinte-politice/George-Balandier-Antropologia-1631822321.php>, accesat în 16.04.2011.
13. BRĂILEANU, Răzvan, *Exilul, o traumă privilegiată*, în „Revista 22”, 23.04.2008, disponibil pe <http://www.revista22.ro/exilul-o-trauma-privilegiata-4505.html>, accesat în 12.12.2011.
14. BĂJENARU, George, *Ființa românească în literatura exilului (III). Ființa românească văzută de scriitorii exilați după 1980*, în „Alternativa”, disponibil pe <http://www.alternativaonline.ca/Exilul%20creator0504.html>, accesat 12.03.2010.
15. BĂJENARU, George, *Exilul creator*, în „Alternativa”, disponibil pe <http://www.alternativaonline.ca/george%20bajenaru.HTML>, accesat în 12.03.2010.
16. BĂRBAT, Adriana, *Evazionismul în literatură în relație cu puterea – Ștefan Agopian și Dumitru Țepeneag* / în „Transilvania”, nr.3-4/ 2011, pp. 19-24, disponibil pe http://www.revistatransilvania.ro/nou/ro/anul-editorial-2011/doc_download/15-numrul-3-42011.html, accesat în 17.10.2011.
17. BĂRNA, Nicolae, *Dumitru Țepeneag : opera prozastică în racourci*, în „Observator cultural”, Nr. 565, 04.03.2011, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Dumitru-Tepeneag-opera-prozastica-in-raccourci*articleID_18815-articles_details.html, accesat în 18.10.2011.
18. BELLAY, Joachim, *Heureux qui, comme Ulysse, în Regrets*, disponibil pe www.gallica.com, accesat în 15.12.2009.
19. BETEA, Lavinia, *Particularités du post-communisme en Roumanie*, în „Les Cahiers de Psychologie politique” [En ligne], numéro 3, Avril 2003, disponibil pe <http://lodel.irevues.inist.fr/cahierspsychologiepolitique/index.php?id=1596Cahiers> de psychologie politique, Particularités du post-communisme en Roumanie, accesat în 7.03.2010.

20. BIDEA, Evelina, *112 ani de la nașterea lui Jorge Luis Borges sau cum începe călătoria către Aleph*, disponibil pe <http://www.ghimpele.ro/2011/08/112-ani-de-la-nasterea-lui-jorge-luis-borges-sau-cum-incepe-calatoria-catre-aleph/>, accesat în 2.12.2011, accesat în 13.02.2012.
21. BÎRZESCU, Ilona, *Limbaj și text în hermeneutica lui Gadamer*, disponibil pe <http://www.culturasicomunicare.com/v2/ilona.pdf>, accesat în 14.04.2011.
22. BLACKEMAN, Bruno, MURA-BRUNEL, Aline, DAMBRE, Marc, *Le roman français au tournant du XXIe siècle*, disponibil pe <http://books.google.fr/books?id=dhHYSmLGc2IC&pg=PA19&lpg=PA19&dq=l'autoficti on+au+XXIe+siècle&source=bl&ots=jHNyNVj45E&sig=MGIFOnIgL1Pnl2qq6J2rG5MHn9s&hl=fr#v=onepage&q&f=false>, accesat în 22.10.2011.
23. BOLDEA, Iulian, *Identitate și ruptură în opera lui Emil Cioran*, în „Limba Română” Nr. 11-12, anul XIX, 2009, disponibil pe <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=785>, accesat în 15.10.2011.
24. BOLDEA, Iulian, *Etica memoriei*, în „LitArt”, anul I, nr. 5, (21), august 2010, disponibil pe <http://www.litart.ro/autori/detalii-articol-autor/article/etica-memoriei.html>, accesat în 12.11.2011.
25. BOLDEA, Iulian, *Exilul ca situație limită*, în „România literară”, Nr. 41, 14-20/10/2011, disponibil pe http://www.romlit.ro/exilul_ca_situatie-limita, accesat în 28.05.2012.
26. BOYER, Remi, *L'oublié et l'interdit*, disponibil pe <http://www.lafauteadiderot.net/L-oublie-et-l-interdit>, accesat în 12.10.2011.
27. BRODIN Pierre, *La littérature américaine: Herzog de Saul Bellow*, în „Liberté”, Volume 6, numéro 6 (36), novembre-décembre 1964, p. 480-483, disponibil pe <http://www.erudit.org/culture/liberte1026896/liberte1027012/30012ac.pdf>, accesat în 10.12.2011.
28. BRAGA, Corin, *Norman Manea et les univers concentrationnaires*, în „Synergies Roumanie”, nr. 5/2010, pp. 11-20, disponibil pe <http://www.synergiesroumanie.ro/ro/arhiva/synergies5/corin.pdf>, accesat în 2.2.2012.
29. BRAGA, Corin, *Traumă și istorie*, în „Steaua”, Nr. 7 / 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=10949>, accesat în 3.02.2012.
30. BRAGA, Mircea, *Petru Dumitriu, după naufragiu*, în „România literară”, nr. 48, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/petru_dumitriudup_naufragiu, accesat în 2.02.2011.
31. BRAGA, Mircea, *Resurecția onirică*, în „Steaua”, nr. 10-11/2009, disponibil pe www.romaniaculturala.ro/images/.../curentuloniric1209.pdf, accesat în 10.10.2011.
32. BRUNO, Corty, „România este o democrație kafkiană. Interviu cu Norman Manea”, în „Observator cultural”, Nr. 245, 3-9 decembrie 2009, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=13774>, accesat în 15.10.2011.
33. BUCIU, Marian-Victor, *Canonul estetic: listă, curent, generație?* în „România literară”, Nr. 45, din 14-21/11.2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/canonul_estetic_list_curent_generaie, accesat în 4.05.2010.
34. BUCURESCU, Adrian, *Ovidiu la Tomis*, în „Cultura”, 17 iulie 2008, disponibil pe <http://www.romanalibera.ro/cultura/aldine/ovidiu-la-tomis-129887.html>, accesat în 12.05.2012.

35. BULEU, Constantina Raveca, *Țepeneag văzut de Bârna*, în „Apostrof“, anul XIX, 2008, nr. 11 (222), disponibil pe <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=717>, accesat în 12.02.2012.
36. BUTNARU, Leo, COANDE, Nicolae, FIRAN, Carmen, GÂRBEA, Horia, GRITSMAN, Andrey, NEDELCOVICI, Bujor, *Exilul și literatura*, în „Viața Românească”, Nr. 7-8/2011, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=16956>, accesat în 2.01.2012.
37. CERNAT, Paul, *Despre clovni și totalitarisme*, în „Observator cultural”, nr. 297, decembrie.2005, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Despre-Clovni-si-totalitarisme*articleID_14400-articles_details.html, accesat în 1.01.2012.
38. CERNAT, Paul, *Dificila întoarcere a scriitorului*, în „Observator cultural”, nr. 306, februarie 2006, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Dificila-intoarcere-a-scriitorului*articleID_14868-articles_details, accesat în 1.01.2012.
39. CERNAT, Paul, *Cîteva post scriptum-uri despre Dumitru Țepeneag*, în „Observator cultural“, nr. 400, nov. 2007, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Citeva-post-scriptum-uri-despre-Dumitru-Tepeneag*articleID_18813-articles_details.html, accesat în 14.03.2012.
40. CERNAT, Paul, *Romanul total à la Dumitru Țepeneag*, în „Cuvântul”, disponibil pe <http://www.cuvantul.ro/articol/?artID=5&nr=351>, accesat în 3.04.2012.
41. CERNAT, Paul, *Despre Clovni și totalitarisme*, în „Observator cultural”, Nr. 297 / 1 - 7 decembrie 2005, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Despre-Clovni-si-totalitarisme*articleID_14400-articles_details.html, accesat în 3.02.2012.
42. CANGUILHEM, Georges, DAGONET, François, *Anatomie d'un épistémologue: François Dagognet*, Paris, Librairie philosophique J.Vrin, 1984, 128, disponibil pe [http://books.google.fr/books?id=hY9BSJfO0XMC&pg=PA91&lpg=PA91&dq=transformation+r%C3%A9gl%C3%A9e%22+\(Canguilhem&source=bl&ots=utZm3Es9Jm&sig=iMav-o3H9_ODzyyDsPcBnDk_sec&hl=fr#](http://books.google.fr/books?id=hY9BSJfO0XMC&pg=PA91&lpg=PA91&dq=transformation+r%C3%A9gl%C3%A9e%22+(Canguilhem&source=bl&ots=utZm3Es9Jm&sig=iMav-o3H9_ODzyyDsPcBnDk_sec&hl=fr#), accesat în 25.10. 2011.
43. CARATA, Emilia, *Cel dintâi cântăreț al meleagurilor noastre*, disponibil pe <http://limbalatina.ro/>, accesat în 3.02. 2011.
44. CESEREANU, Ruxandra, *Crize, crizism, vinovăție*, 28.11.2009, pe blogul personal, accesat în 13.03. 2011.
45. CESEREANU, Ruxandra, *Rana existenței este prezență vie pentru spiritul de veghe*. Interviu cu Norman Manea, în „Steaua”, anul LXII, nr. 1-2 (747-748), ianuarie - februarie 201, pp. 4-5, disponibil pe <http://www.revisteauea.ro/core/numere/2011/Steaua%201-2%202011.pdf>, accesat în 26.11.2011.
46. CESEREANU, Ruxandra, *O istorie a intelectualului român în secolul XX*, în „Steaua”, Nr. 7 / 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=10949>, accesat în 3.02.2012.
47. CHAPELAN, Mihaela, *La littérature balkanique d'expression française – entre affirmation et négation de l'identité nationale*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/doc%20exil/identite.mht>, accesat 12.01.2011.
48. CIMPOI, Mihai, *(Post)fețele exilului*, în „Sud –Est”, nr. 46, aprilie 2001, disponibil pe <http://www.sud-est.md/numere/20020202/fetele/>, accesat în 14.10.2009.

49. CIOCÂRLIE, Alexandra, *Exilul de după exil*, în „România literară”, nr. 10, 13-19.03/2009, disponibil pe http://www.romlit.ro/exilul_dup_exil, accesat în 12.12. 2009.
50. CIOCÂRLIE, Alexandra, *Metamorfozele exilului*, în „Observator cultural”, Nr. 620, aprilie 2012, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Metamorfozele-exilului*articleID_26834-articles_details.htm, accesat în 28.05.2012.
51. CISTELECAN, Alexandru, *Triptic, Sanda Cordoș, Nicoleta Sălcudeanu, Iulian Boldea*, în „Familia”, Nr. 2 (483), februarie 2006, disponibil pe <http://arhiva.revistafamilia.ro/2006/2/triptic.htm>, accesat în 15.10.2011
52. CLEMENT, Murielle Lucie, *La Francophonie dans les Balkans. Les voix des femmes*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/doc%20exil/exil%20Les%20voix%20des%20femmes.mht>, accesat în 14.06. 2010.
53. CLEMENT, Murielle Lucie, *Chants francophones balkaniques au féminin*, în *La Francophonie dans les Balkans. Les voix des femme*, Sous la direction de Efstratia Oktapoda-Lu et Vassiliki Lalagianni, Publisud, 2005, disponibil pe <http://www.fabula.org/revue/document1430.php>, accesat în 14.06. 2010.
54. COLLET, Hervé, *Le défi de Babel ou le besoin de certitude exorcisé par l'altérité*, disponibil pe http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/chris_0753-2776_2001_num_72_1_2321, accesat în 7.12.2011.
55. COLONNA, Vincent, *L'autofiction. Essai sur la fictionnalisation de soi en littérature*, disponibil pe <http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/04/70/04/PDF/tel-00006609.pdf>, accesat în 21.10.2011.
56. CORNEA, Paul *Certificat de garanție: Norman Manea*, în revista „Vatra”, nr. 5-6, 2011, pp. 39-40. pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6787>, accesat în 3.02. 2012.
57. COTTER, Sean, *Text nomad I*, în „Apostrof”, nr. 172, iunie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(I\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8404-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(I).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8404-articles_details.html), accesat în 2. 02. 2012.
58. COTTER, Sean, *Text nomad II*, în „Apostrof”, nr. 173, iunie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(II\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(II).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012.
59. COTTER, Sean, *Text nomad III*, în „Apostrof”, nr. 174, iulie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(III\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8518-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(III).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8518-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012.
60. COTTER, Sean, *Text nomad IV*, în „Apostrof”, nr. 175, iulie 2003, disponibil pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(II\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(II).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8461-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012. pe [http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-\(IV\).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8570-articles_details.html](http://www.observatorcultural.ro/Textul-nomad-(IV).-Interviu-cu-Norman-MANEA*articleID_8570-articles_details.html), accesat în 3.02. 2012.
61. CUBLEȘAN, Victor, în „Steaua”, anul LXII , nr. 1-2 (747-748), ianuarie - februarie 2011, disponibil pe <http://www.revisteaua.ro/core/numere/2011/Steaua%201-2%202011.pdf>, accesat în 26.11.2011.
62. DEHELEANU, Liliana, *Istoricul conceptului de personalitate la diverși autori în raport cu teoriile și curentele filozofice, științifice, religioase ale momentului*, disponibil pe <http://www.umft.ro/psihiatrie/files/personalitate%20teorii%20curente.pdf>, accesat în 24.03. 2011

63. DEMETRESCU, Camilian, *Italia, exilul românesc și stânga marxistă*, în „Cultura Romena”, din 2 septembrie 2009, disponibil pe http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=337, accesat în 16.10.2010.
64. DESPRES, Isabelle, *La réception et la transposition des concepts occidentaux en Russie. Postmodernisme et post-modernité.*, în Sylvie Martin (dir), *Circulation des concepts entre Occident et Russie*, [en ligne], Lyon, ENS LSH, mis en ligne le 10 décembre 2008. URL : <http://institut-est-ouest.ens-lsh.fr/spip.php?article142>, accesat în 21.03.2011.
65. DIACONU, Mircea, *Norman Manea, Exilul de după exil. Jocul și obsesiile scrisului*, disponibil pe <http://www.bibliotell.ro/Revista-Serile%20la%20Bradaceni-Nr-14.indd.pdf>, accesat în 26.11.2011.
66. DOS SANTOS, Bárbara, *Voix auctoriale et réécriture de l'histoire dans les littératures portugaise et africaines post-coloniales* în *Actes du colloque interdisciplinaire. Nouvelles perspectives de la recherche française sur la culture portugaise*, 5-6 février 2007, p. 146, disponibil pe http://www.msh-clermont.fr/IMG/pdf/16-DOS_SANTOS_145-151_.pdf, accesat în 4.11.2011.
67. DOUBROVSKY, Serge, *Écrire sur soi, c'est écrire sur les autres*, în „Le Point”, disponibil pe http://www.lepoint.fr/grands-entretiens/serge-doubrovsky-ecrire-sur-soi-c-est-ecrire-sur-les-autres-22-02-2011-1298292_326.php, accesat în 20.10.2011.
68. DOUBROVSKY, Serge, *J'ai voulu faire sentir l'expérience du XXe siècle* în „Libération”, disponibil pe <http://www.liberation.fr/livres/1201418-livres-un-homme-de-passage>, accesat în 20.10.2011.
69. ENACHE, Daniel-Cristea, *Monștrii din azilul de bătrâni*, în „Ziua”, 25 februarie 2009, disponibil pe <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/cronica-literara-monștrii-din-azilul-de-batrani-3997863>, accesat în 12.01.2012.
70. CRISTEA-ENACHE, Daniel, *Imposibila întoarcere (II)*, în „România literară”, Nr. 3, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/imposibila_нтоarcere_ii, accesat în 11.10.2011.
71. ENE, Ștefan, *Norman Manea și August Proștu*, în „Revista nouă”, nr. 1 (46) / 2009, disponibil pe http://dochia.bravepages.com/revista_noua/1-2009/pertinente.htm, accesat în 26.06.2011.
72. ERETESCU, Constantin, *Vintilă Horia, Exilul ca metamorfoză*, în „Cultura”, 30.07.2010, disponibil pe <http://vetiver.weblog.ro/2010/07/30/constantin-eretescu-despre-vintila-horia-exilul-ca-metamorfoza/#axzz1wARIMdJd>, accesat în 28.05.2012.
73. FARCAȘ, Jenő, *Farcaș Jenő în dialog cu Dumitru Țepeneag. Boala scriitorilor români, lipsa de solidaritate* în „România literară”, nr. 23-24/1998, pp. 32-34, pe <http://www.palamart.hu/en/publications/in-romana/69-dumitru-tepeneag.html>, accesat în 18.10.2011.
74. FLORESCU Bogdan, *Nouă comentarii despre Partidul Comunist*, disponibil pe <http://www.scribd.com/doc/45188461/Nouă-Comentarii-despre-Partidul-Comunist>, accesat în 18.03.2012.
75. FLORESCU, Nicolae, *„Romanul indirect” al exilului românesc anticomunist și rezistența prin cultură*, în „Jurnalul literar”, Nr. 11-12 / 2007, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9553>, accesat în 12.04.2011.
76. GENESCU, Alin, *Interviu: Andrés Sorel*, în „România literară”, Nr. 32. 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/andrs_sorel, accesat în 13.05.2011.

77. GHINEA, Nouras Cristian, *Interviu cu scriitorul Dumitru Țepeneag*, 30.04.2004, disponibil pe file:///localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/dumitru%20tepeneag/Articol%20%20culture_%20%20Interviu%20cu%20scriitorulDumitru%20Țepeneag%20,%20interviu%20de%20Ghinea%20Nouras%20Cristian.mht, accesat în 12.01.2009.
78. GLODEANU, Gheorghe, *Un jurnal de exil*, în „Nord literar”, Nr. 9 (76), din 27 septembrie 2009, disponibil pe http://www2.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=484&Itemid=41, accesat în 13.02.2011.
79. GLODEANU, Gheorghe, *În căutarea sensului vieții*, (I) în „Nord literar”, nr. 2 (33), 26 februarie 2006, disponibil pe http://www2.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=568&Itemid=56, accesat în 13.03.2011.
80. GOMBOȘ Stelian, *Termitele și închisorile comuniste din România*, disponibil pe <http://www.crestinortodox.ro/diverse/temnitele-inchisorile-comuniste-romania-125530.html>, accesat în 18.03.2012.
81. GRIGURCU, Gheorghe, Alexandru Laslo, Ovidiu Pecican, *Rezistența prin cultură*, în „E-Leonardo”, Nr. 5/2004, disponibil pe <http://193.226.7.140/~leonardo/n05/Trialog7.htm>, accesat în 12.05.2010.
82. GRIGURCU, Gheorghe, *Vintilă Horia sau „exilul pur”*, în „România literară”, Nr. 37, 2005, disponibil pe http://www.romlit.ro/vintil_horia_sau_exilul_pur, accesat în 12.12.2009.
83. GRIGURCU, Gheorghe, *Norman Manea în dialog*, în „Acolada”, nr. 9 (47), septembrie 2011, anul V, p 3, p. 26, disponibil pe http://www.editurapleiade.eu/images/static/files/9_2011.pdf, accesat în 14.10.2011.
84. GHIȚEANU, *Lumea ca un cod nedescifrat*, în „Revista 22”, 23.02.2010, disponibil pe <http://www.revista22.ro/lumea-ca-un-cod-nedescifrat-7679.html>, accesat în 26.11.2011.
85. GYURCSIK, Margareta, *L'Europe migrante et carnivalesque de Dumitru Țepeneag*, în „Trans Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften”, nr. 15, din aprilie 2004, disponibil pe http://www.inst.at/trans/15Nr/05_11/gyurcsik15.htm, accesat în 4.02.2011.
86. HAYOUN, Maurice Ruben Hayoun, *L'exil dans la pensée juive. Réflexions sur une catégorie mentale du judaïsme*, disponibil pe <http://mrhayoun.blog.tdg.ch/l-exil-dans-la-pensee-juive>, accesat în 12.01.2012.
87. HAȚIEGANU, Anca, *Literatura, "depresia de patrie" și lumea veche - lumea nouă*, în „Revista 22” Anul XIV, Nr. 763, 21 octombrie 2004, disponibil pe <http://www.revista22.ro/literatura-depresia-de-patrie-si-lumea-veche--lumea-noua-1226.html>, accesat în 4.05.2011.
88. HERMEZU, Cristina, *Tortura întoarcerii acasă*, în „Obiectiv cultural”, Nr. 488, din 2008-2009, disponibil pe http://www.google.fr/#hl=fr&sa=X&ei=fUGtT5rfFcjNtAbzyLz7Aw&ved=0CBoQvwUoAA&q=HERMEZIU,+Cristina,+Tortura+întoarcerii+acasă+,+în+,+Obiectiv+cultural,+&spell=1&bav=on.2.or_gc_r_pw_.cf.osb&fp=2ef55717b1b2ff1a&biw=1247&bih=913, accesat în 24.02.2011.

89. ICHIM, Ofelia, *Labirint și memorie*, disponibil pe <http://astra.iasi.roedu.net/texte/ichim.html>, accesat în 3.02.2012.
90. IORGULESCU, Mircea, *Cartea plecării și a întoarcerilor*, în „Revista 22”, 07.07.2003, disponibil pe <http://www.revista22.ro/cartea-plecarii-si-a-intoarcerilor-513.html>, accesat în 10.10.2012.
91. IORGULESCU, Mircea, *Ficțiuni maligne cu martir imaginar*, în „România literară,” Nr. 49 / 7 , din decembrie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8208>, accesat în 14.05.2011.
92. IORGULESCU, Mircea, *Romania dream*, în „Revista 22”, 23.09.2002, disponibil pe <http://www.revista22.ro/romania-dream-203.html>, accesat în 3.3.2012.
93. ISBLEEDING, Romeo *L'exilé européen*, în „Notes d'un souterrain”, disponibil pe http://notedusouterrain.canalblog.com/archives/_theories_litteraires/index.html, accesat în 3.02. 2012.
94. JUNG, Carl Gustav, *Arhetipuri*, disponibil pe <http://www.carl-jung.info/arhetipurile.html>, accesat în 19.04.2011.
95. LASCU, Ioan, *Despre exil și nu numai*, în „Ramuri”, Nr. 3, 2010, disponibil pe <http://revistaramuri.ro/index.php?id=1046&editie=44&autor=de%20Ioan%20Lascu>, accesat în 27.11.2011.
96. LAZSLO, Alexandru, *Paul Goma, 25 de ani de exil?*, în „Timpul”, Nr. 2, din februarie 2003, pp. 22-23, și în „Electra” Nr. 1 (12), 2003, disponibil pe <http://193.226.7.140/~laszlo/SimpozionGoma.htm>, accesat în 7.05.2011.
97. MACE, Marielle, *Une lecture de "Métalepse"*, Gérard Genette, Paris, Seuil, 2004, disponibil pe http://www.fabula.org/atelier.php?M%26eacute%3Btalebse%2C_lecture_%31, accesat în 11.11.2011.
98. MAGRIS, Claudiu, *Norman Manea: durerea exilului care hrănește viața*, în „Observator cultural”, Nr. 625, 25.05.2012, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/*articleID_27024-articles_details.html, accesat în 2.06.2012.
99. MAJARU, Adrian, *Comunismul românesc - cum a fost posibil?*, în „Cotidianul” din 20 aprilie, 2010, disponibil pe <http://www.cotidianul.ro/comunismul-romanesc-cum-a-fost-posibil-112749/>, accesat în 2.04.2011.
100. MARCU, Luminița, *Spectacolul grotesc al anilor 1944-1948. Ana Selejan, o reeditare necesară*, în „Suplimentul de cultură”, Nr. 66 / 4-10 martie 2006, disponibil <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8765>, accesat în 2.04.2010
101. MANOLACHE, Dumitru, *Istoria Paștelui, de la eliberarea evreilor din Egipt la Iisus Hristos*, disponibil pe <http://www.crestinortodox.ro/stiri-crestine-gardianul/istoria-pastelui-la-eliberarea-evreilor-egipt-iisus-hristos-75625.html>, accesat în 7.01.2012.
102. MANOLESCU, Nicolae, *Dezgheș cu voie de la partid?*, în „România literară”, nr. 48, 4-10.12/2002, p. 1, p. 3, disponibil pe disponibil pe http://www.romlit.ro/dezghe_cu_voiede_la_partid, accesat în 2.04. 2012.
103. MARTIN, Mircea, *Anatomia unui mit inutil*, în „Egofobia”, august 2004, disponibil pe <http://egophobia.50webs.com/1/articole.htm>, accesat în 18.03 2004.
104. MAURON, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Traducere de BOT, Ioana , Cluj-Napoca, Editura Dacia 2001, disponibil pe

http://www.observatorcultural.ro/ESEU-Charles-MAURON-De-la-metaforele-obsedante-la-mitul-personal*articleID_242-articles, accesat în 16.04. 2011.

105. MEZIOUD, Bisma, *Analyse intertextuelle et interculturelle de „Tuez les tous”* de Salim Bachi, teză de doctorat, 2008, disponibilă pe

<http://www.limag.refer.org/Theses/MezioudBachi.pdf>, accesat în 4.11.2011.

106. MIHEȚ, Marius, *Păpușa simulacrului*, în „Familia”, Nr. 10 (479), octombrie 2005, disponibil pe http://arhiva.revistafamilia.ro/2005/10/cronica_literara2.htm, accesat în 13.03. 2012.

107. MILITARU, Petrișor, *O abordare transdisciplinară a operei lui Vintilă Horia* [Crăciunescu, Pompiliu, *Vintilă Horia: translittérature et réalité*, Éd. l'Homme indivis, 2008, 230 p], disponibil pe <http://egophobia.ro/?p=2995>, accesat în 28.05.2012.

108. MITCHIEVIC, Angelo, *Comunismul. Ideologie și demonologie*, în „Revista 22”, 18.10.2011, disponibil pe <http://www.revista22.ro/articol.php?id=11651>, accesat în 21.03.2012.

109. MOKRANE, Hind, *L'autofiction dans „Ne retourne jamais”*, de Maïsa Bey, teză de doctorat, 2007, disponibilă pe

http://www.google.ro/search?hl=ro&source=hp&q=1%27autofiction%28+Essai+sur+la+f+fictionnalisation+de+soi+en+litterature%2C+Doctorat+de+1%27E.H.E.S.S&gbv=2&oq=1%27autofiction%28+Essai+sur+la+f+fictionnalisation+de+soi+en+litterature%2C+Doctorat+de+1%27E.H.E.S.S&aq=f&aqi=&aql=1&gs_sm=e&gs_upl=4203142031015906111101010101188118810.11110, accesat în 3.11.2011.

110. MORAR, Ovidiu, *Norman Manea*, în „Contemporanul. Ideea Europeană”, Nr. 8 / 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=8641>, accesat în 26.09.2011.

111. MORAR, Ovidiu, *Postmodernitate/Postmodernism. Două concepte operaționale (?)*, în *Meridian critic*, Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Seria Filologie, Tom XV, Nr. 1, Suceava, Editura Universității din Suceava, 2009, pp. 23-32, disponibil pe <HTTP://WWW.LITERE.USV.RO/ANALE/MERIDIAN%20CRITIC%201-2009%20PDF/I%20POSTMODERNISM/01.PDF>, accesat în 25.04. 2012.

112. MUȘAT, Carmen, *Laudatio pentru Norman Manea*, în „Observator cultural”, nr. 431, 10 februarie 2008, disponibil pe <http://www.observatorcultural.ro/>, accesat în 26.06.2011.

113. MUȘAT, Carmen, *Condamnat și mântuit prin exil*. Interviu cu Norman Manea, în „Observator cultural”, nr. 48 (305), 26 ianuarie-1 februarie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=7771>, accesat în 3.11. 2011.

114. MUȘAT, Carmen, *Captivitatea adversității interioare*, în „Revista 22”, din 7.07.2003, disponibil pe <http://www.revista22.ro/captivitatea-adversitatii-interioare-512.html>, accesat în 25.03. 2012.

115. MUȘAT, Carmen, *Întoarcerea scriitorului*, în „Observator cultural”, Nr. 160 / 10-16 aprilie 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9915>, accesat în 4.03.2011.

116. MUȘAT, Carmen, *Mircea Eliade – identitate în ruptură*, în „Observator cultural”, Nr. 534, din 23.07.2010, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Exilul-si-imparatia*articleID_16457-articles_details.html, accesat în 14.01.2011.

117. MUȘAT, Carmen, *Exilul și împărăția*, în „Obsevator cultural”, Nr. 88, 2-8.11..2006.

120. OPREA, Nicolae, *Un eseu despre exil*, disponibil pe <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2005-02-19/un-eseu-despre-exil.html>, accesat în 13.10.2011.
118. ORIAN, Georgeta, *Exilul românesc după al doilea război mondial: literatură, probleme, publicații, raporturi*, disponibil pe http://www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica_2003/17_g_orian.doc, p. 121, accesat în 16. 11. 2009.
119. ORIAN, Georgeta, *Identitate și identitate*, disponibil pe http://www.google.ro/search?hl=ro&source=hp&q=orian+georgeta+Identitate+%3Bi+alt+eritate&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=, accesat în 12.12.2009.
120. ORIAN, Georgeta, *Coordonate ale tradiției în proza lui Vintilă Horia. Religia și miturile originilor*, disponibil pe http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari/Orian.pdf, accesat în 23.11.2009.
121. PAVEL, Laura, *Conversații cu Dumitru Țepeneag*, disponibil pe http://www.google.ro/search?hl=ro&source=hp&q=PAVEL%2C+Laura%2C+Conversa%C5%A3ii+cu+Dumitru+%C5%A2epeneag&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=, accesat în 15.05. 2011.
122. PAVEL, Laura, *Matricea identitară la Dumitru Țepeneag*, în „Apostrof” anul XVII, 2006, nr. 10 (197), disponibil pe <http://www.revista-apostrof.ro/articole.php?id=194>, accesat în 17.10. 2011.
123. PAVEL, Laura, *Onirismul – între istoria literară și istoria politică*, în „Vatra”, Nr. 10-11/2007, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=9174>, accesat în 2.04. 2012.
124. PECICAN, OVIDIU, *Locurile memoriei*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/critica,%20teorie/sociocritica%20ovidiu%20pecican.mht>, accesat în 2.11.2011.
125. PETRAȘ, Antonio, *Infelix culpa sau despre vinovăția cărților*, în „Observator cultural”, Nr. 551, noiembrie 2010, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Infelix-culpa-sau-despre-vinova%C3>ia-car%C3>ilor*articleID_24573-articles_details.html, accesat în 12.02. 2012.
126. PÎRJOL, Forina, *Minciuni la persoana întâi*, în „Observator cultural”, Nr. 36 (293) / 3-9 noiembrie 2005, pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6819>, accesat în 10.11. 2011.
127. PÎRVAN-JENARU, Dana, *Fantasmele textului literar*, în „România Literară”, Nr:22 (08/06/2007 - 14/06/2007), disponibil pe http://www.romlit.ro/fantasmele_textului_literar, accesat în 16.04. 2011.
128. PÎRVAN- JENARU, Dana, *Între viață și literatură*, în „Observator cultural”, Nr. 251 / 21 – 27, ianuarie 2010, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Intre-viata-si-literatura*articleID_23066-articles_details.html, accesat în 25.11.2011, accesat în 25.11.2011.
129. RADU, Cristian, „*Sentimentul românesc al ființei*” în opera lui Vintilă Horia, în „Tribuna”, Nr. 150 și 151 / 2008, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=11758>, accesat în 3.03. 2011.
130. RALIAN, Antoaneta, *S-a stins și Saul Bellow*, în „România literară”, nr. 15, 2005, pe http://www.romlit.ro/s-a_stins_i_saul_bellow, accesat în 12.12.2011.
131. RATHE, Alain, *Vincent Colonna, Autofiction & autres mythomanies littéraires*, în

- Québec français, nr. 138, 2005, p. 43-45, disponibil pe <http://www.erudit.org/culture/qf1076656/qf1181461/55453ac.pdf>, accesat în 10.11.2011.
132. RAȚIU, Simina, *Resemantizarea trecutului sau Norman Manea ca proiecție a sinelui*, în „Steaua”, anul LXII * nr. 1-2 (747-748) * ianuarie - februarie 2011, disponibil pe <http://www.revisteaua.ro/core/numere/2011/Steaua%201-2%202011.pdf>, accesat în 2.12.2011.
133. ROTARU, Marilena, *Vintilă Horia*, în „Memoria”, Nr. 53 (4) / 2005, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=7329>, accesat în 28.05.2012.
134. ROTH, Philip, WAKEMAN, Lea, FORMENTON, Luca, GIBBONS, Reginald, BAILEY, Paul, MUȘAT, Carmen, ȘUTEU, Corina, STĂNESCU, Bogdan Alexandru, CRISTEA-ENACHE, Daniel *Norman Manea la 75 de ani*, în „Observator cultural”, Nr. 326 / 21-27 iulie 2011, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=16887>, accesat în 12.12.2011.
135. ROGOZANU, C., *Identitate și ruptură*, în „România literară”, Numarul 26, 2001, disponibil pe http://www.romlit.ro/identitate_i_ruptur, accesat în 12.03.2011.
136. SĂNDULESCU, Alexandru, *Literatura română și comunismul*, în „România literară”, Nr. 34, disponibil pe http://www.romlit.ro/literatura_romn_i_comunismul?op=aartlist&aid=71&year=all&pn=8, accesat în 12.02.2011.
137. SAPIRO, Gisèle, *Les échanges littéraires entre Paris et New York à l'ère de la globalisation*, disponibil pe http://www.lemotif.fr/fichier/motif_fichier/142/fichier_fichier_etude.paris.new.york.paris.pdf, accesat în 8.12.2011.
138. SICART, Pierre-Alexandre, *Autobiographie, Roman, Autofiction* (thèse de doctorat, 2005), disponibilă pe www.fr.wikipedia.org/wiki/Autofiction, accesat în 4.11.2011.
139. SIMION, Eugen, *Romanul ca un șantier sub cerul liber. Experimentul D. Țepeneag*, în „Cultura”, 8 martie 2011, disponibil pe <http://revistacultura.ro/nou/2011/02/romanul-ca-un-santier-sub-cerul-liber-experimentul-d-tepeneag/>, accesat în 15 aprilie 2011.
140. SIMION, Eugen, *D. Țepeneag și capitalismul de cumetrie (II)*, disponibil pe <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-12-29/d-tepeneag-si-capitalismul-de-cumetrie-i.html>, accesat în 2.02.2012.
141. SIMION, Eugen, *Ideile sunt ultimele care mor*. Dumitru Țepeneag în dialog cu Eugen Simion, în „Cultura”, 24.02.2011, disponibil pe <http://revistacultura.ro/nou/2011/02/ideile-sunt-ultimele-care-mor/>, accesat în 24.10.2011.
142. SIMUȚ, Ion, *Disperarea clovnului*, în „România literară”, Nr. 23, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/disperarea_clovnului, accesat în 2.02.2012.
143. SIMUȚ, Ion, *Cronologia exilului românesc postbelic (I)*, în „România literară”, nr. 23, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/cronologia_exilului_literar_postbelic, accesat în 12.10.2009.
144. SIMUȚ, Ion, *Cronologia exilului românesc postbelic (II)*, în „România literară”, nr. 24, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/cronologia_exilului_literar_postbelic_ii, accesat în 12.10.2009.
145. SIMUȚ, *A existat disidență înainte de Paul Goma*, în „România literară”, nr. 22,

- 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/a_existat_disiden_nainte_de_paul_goma, accesat în 14.10.2009.
146. SIMUȚ, Ion, *Dresura de fantasma*, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6627>, accesat în 13.02.2012
147. SIMUȚ, Ion, *Antologia demnității scriitorului român*, în „România literară” Nr. 32, 15-22.08/2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/antologia_demnitii_scriitorului_romn, accesat în 18.03.2012.
148. SIMUȚ, Ion, *Ambiguitățile exilului*, „România literară”, Nr. 15, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/ambiguitile_exilului, accesat în 21.03.2011.
149. SIMUȚ, Ion, *Dumnezeul exilului*, „România literară”, Nr. 21, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/dumnezeul_exilului, accesat în 16.03.2011.
150. SIMUȚ, Ion, *Disperarea clovnului*, în „România literară”, Nr. 23, 2007, disponibil pe http://www.romlit.ro/disperarea_clovnului, accesat în 3.02.2011.
151. SIMUȚ, Ion, *Postmodernismul la lucru*, în „România literară”, Nr. 42 / 20, octombrie 2006, disponibil pe <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=6457>, accesat în 23.02.2012.
152. SITAR-TĂUT Daniela, *Limba română am dus-o peste tot cu mine în geamantan*. Interviu cu Dumitru Tepeneag, în „Nord-Literar”, nr. 6(73), 29.06.2009, disponibil pe http://www2.nord-literar.ro/index.php?option=com_content&task=view&id=345&Itemid=9, accesat în 12.10.2011.
153. SOLOMON, Marcus, *Sorin Alexandrescu în oglinda Occidentului*, în „Observator cultural”, nr. 126, 23 iulie 2002, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Sorin-Alexandrescu-in-oglindea-Ocidentului*articleID_3684-articles_details.html, accesat în 24.02.2011.
154. STOLOJAN, Sanda, *Exilul intelectual la Paris*, în „Memoria”, Nr. 25, 1998, disponibil pe http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=308, accesat în 12.05.2010.
155. STĂNESCU, Bogdan-Alexandru, *Vizuina. Personajele lui Norman Manea de la triker la Titan*, disponibil pe http://www.observatorcultural.ro/Vizuina-personajele-lui-Norman-Manea-de-la-trickster-la-titan*articleID_25644-articles_details.html, accesat în 10.12.2011.
156. ȘENILĂ-VASILIU, Mariana *Gemenii demonici ai totalitarismului*, în „Acolada”, septembrie 2011, anul V, nr. 9 (47), p. 25, disponibil pe http://www.editurapleiade.eu/images/static/files/9_2011.pdf, accesat în 14.10.2011.
157. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Comedia literaturii*, în „România literară”, Nr. 25, 1999, disponibil pe http://www.romlit.ro/comedia_literaturii3, accesat în 18.10.2011.
158. ȘTEFĂNESCU, *La o nouă lectură: Paul Georgescu* în „România literară”, nr. 41, 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/paul_georgescu, accesat în 12.01.2012.
159. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Eugen Negici se înșală*, în „România literară” nr. 1, din 9-16.01/2009, disponibil pe http://www.romlit.ro/eugen_negici_se_neal, accesat în 20.03.2012.
160. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Dumitru Tepeneag*, în „România literară”, nr. 51-52, 2003, disponibil pe http://www.romlit.ro/paul_georgescu, accesat în 13.02.2012.
161. ȘTEFĂNESCU, Alex, *La o nouă lectură: Paul Goma*, în „România literară”, nr. 19, 2002, disponibil pe http://www.romlit.ro/paul_goma, accesat în 12.03.2011.

162. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Ultimul mesaj al lui Vintilă Horia*, în „România literară” nr. 50, 2008, disponibil pe http://www.romlit.ro/ultimul_mesaj_al_lui_vintil_horia, accesat în 2.03.2012.
163. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Pe scurt*, în „România literară”, Nr. 44, 7-14.11.2012, disponibil pe http://www.romlit.ro/pe_scurt, accesat în 29.05.2012.
164. VRABIE, Diana, *Metalepsa narativă sau despre „efectul de prezență”* în „Clipa” nr. 4, 2009, pp.39-40, disponibil pe http://www.clipa.in.md/img/2009,4/clipa04_27.pdf
165. VASILE, Geo, *Singurătatea, unica patrie*, în „Luceafărul” nr. 25, 2011, disponibil pe <http://www.revistaluceafarul.ro/index.html?id=3466&editie=145>, accesat în 12.01.2012.
166. VILAIN, Philippe, *L'autofiction en théorie*, pe http://editionsdelatransparence.com/f/index.php?sp=liv&livre_id=17, accesat în 20.10.2011.
167. ZĂNOAGĂ, Florin, *Căile devenirii scriitorilor francofoni*, în „Asimetria”, disponibil pe <http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=article&sid=183>, accesat în 4.02.2012.
168. WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Mytho-phorie : formes et transformations du mythe*, în „Religiologiques”, nr 10, 1994, pp. 49-70, disponibil pe <http://www.religiologiques.uqam.ca/no10/wunen.pdf>, accesat în 2.04.2012.
- 169.*** *Care e diferența între stalinism, nazism, marxism, fascism, comunism*, disponibil pe <http://cersipamantromanesc.wordpress.com/2010/09/14/care-este-diferenta-intre-stalinism-nazism-marxism-socialism-fascism-comunism/>, accesat în 12.10.2011.
- 170.*** *Dicționar de motive și simboluri literare*, disponibil pe http://www.cartidownload.ro/Diverse/417038/Dictionar_de_Motive_Si_Simboluri_Litera_re, accesat în 14 aprilie 2011.
- 171.*** *Exilul românesc. Memorie, libertate, moderație*, disponibil pe <file://localhost/C:/Documents%20and%20Settings/dan/Desktop/exil%20nou/Exilul%20romanesc%20Memorie,%20libertate,%20moderație.mht>, accesat în 2.08. 2011.
- 172.*** *Rezistența-armată-anticomunistă*, disponibil pe <http://www.scribube.com/istorie/Rezistenta-armata-anticomunist13856.php>, accesat în 4.04. 2011.
- 173.*** *Partizanii români din Carpați în dosarele secrete ale CIA*, disponibil pe <http://www.ziare.com/cultura/stiri-cultura/partizanii-romani-din-carpatai-in-dosarele-secrete-ale-cia-1041782>), accesat în 4.04. 2011.
- 174.*** *Rezistența armată anticomunistă în sud-estul munților Apuseni*, disponibil pe <http://www.revista22.ro/rezistenta-armata-anticomunista-in-sud-estul-muntilor-apuseni-i-3321.html>, accesat în 4.04. 2011.
- 175.*** *Obiectul de studiu al antropologiei culturale. Antropologie socială – antropologie culturală. Caracterul interdisciplinar al antropologiei culturale*, disponibil pe <http://www.scribube.com/sociologie/Obiectul-de-studiu-al-antropol237181524.php>, accesat în 16.04.2011.
- 176.*** *L'autofiction : une réception problématique*, disponibil pe <http://www.fabula.org/forum/colloque99/208.php>, accesat în 21.10.2011.

177.*** *Gabriel Pleșea*, disponibil pe
http://www.nymagazin.com/arhiva/html/gabriel_plesea.html, accesat în 3.11.2011.

178.*** *Dumitru Țepeneag*, pe http://www.crispedia.ro/Dumitru_Tepeneag

179.*** *Psihologia personalității*, disponibil pe
<http://psihconsultanta.wordpress.com/discipline/psihologia-personalitatii>, accesat în
24.03. 2012.